

Araştırma Makalesi

Düşük Sosyo-Ekonomik Statüdeki Ergenlerde Psikolojik İyi Oluş: Sistemi Meşrulaştırıcı İnançların, Öfke ve Hayranlık Duygularının RolüEcem ALTOP^{1*}, Nevin SOLAK¹¹TED Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, Ankara, Türkiye**Makale Bilgisi****Anahtar kelimeler:**

sosyo-ekonomik statü, sistemi meşrulaştırma, duygular, ergenlik, psikolojik iyi oluş.

Keywords:

socio-economic status, system justification, emotions, adolescence, psychological well-being

Öz

Bu çalışmada, düşük sosyo-ekonomik statüdeki (SES) ergenlerin psikolojik iyi oluşlarının ergenlerin varlıklı akranlarıyla ilgili hissettikleri duygularla ve ekonomik eşitsizliğe dair inançlarıyla ilişkisi araştırılmıştır. Çalışmada, ekonomik eşitsizlikle ilgili inançlar bireylerin mevcut ekonomik, sosyal ve politik düzenlemeleri meşrulaştırma ve savunma motivasyonunu konu alan sistemi meşrulaştırma kuramı perspektifinden ele alınmıştır. Duygulardan ise mevcut çalışma bağlamı ile oldukça ilişkili olan iki duyguya, öfke ve hayranlık duygularına odaklanılmıştır. Çalışmada varlıklı akranlarla ilgili hissedilen öfke ve hayranlık duygularının ekonomik sistemi meşrulaştırma ve iyi oluş arasındaki ilişkiye aracılık edeceği ileri sürülmüştür. Araştırmanın örneklemini görece düşük SES'ye sahip 182 lise öğrencisi oluşturmaktadır. Öfke ve hayranlık duyguları SES grupları arasında farklı sonuçlar ortaya çıkarma olasılığı olan çeşitli bağlamlarda ölçülmüştür. Bu bağlamlar şunlardır: maddi tüketim imkânları, ailesel etkenler, geleceğe yönelik imkânlar ve güç, yetkinlik ve fiziksel çekicilik algısı, kişilerarası ilişkiler ve eğitim imkânları. Sonuçlar, iyi oluşun sistemi meşrulaştırma puanı ile pozitif, öfke toplam puanı ve hayranlık toplam puanı ile negatif ilişkili olduğunu göstermiştir. Ayrıca öfkenin, özellikle de varlıklı akranların "maddi tüketim imkânları"na sahip olduğu için duyulan öfkenin, ekonomik sistemi meşrulaştırma ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiye aracılık ettiği ortaya konulmuştur. Bununla birlikte, hayranlığın toplam puanını ve özellikle "maddi tüketim imkânları" ve "kişilerarası ilişkiler" boyutları alanındaki hayranlığın, iyi oluş ile negatif ilişkisi bulunsada sistemi meşrulaştırma ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Araştırmanın sonuçları, düşük SES'deki ergenlerin psikolojik iyi oluşlarını anlamada, varlıklı akranlarla ilgili öfke ve hayranlık duygularının ve ekonomik sisteme meşruiyet atfetmeye yönelik eğilimlerinin rolünü de göz önünde bulundurmanın önemine işaret etmektedir.

Abstract

The present study investigated whether the psychological well-being of adolescents with lower socio-economic status (SES) was related to adolescents' beliefs about economic inequality and their emotions regarding wealthy peers. The study focused on beliefs about economic inequality from the perspective of system justification theory, which taps individuals' motivation to justify the existing economic, social, and political arrangements. In terms of emotions, we narrowed our attention to anger and admiration, which are highly relevant emotions in the current study context. We argued that anger and admiration derived from thinking of wealthy peers would mediate the association between economic system justification and well-being in lower SES adolescents. The study sample consisted of 182 high school students coming from lower SES families in Turkey. Anger and admiration were measured in various domains of intergroup relations between SES groups. These domains were material consumption opportunities, family factors, future opportunities and power, perceptions about competence and physical attractiveness, interpersonal relationships, and education opportunities. Results demonstrated that although well-being was positively associated with system justification, it was negatively related to total anger score and total admiration score. Anger, particularly anger derived from thinking of wealthy peers' material consumption opportunities, mediated the link between economic system justification and well-being. However, although the total admiration score was negatively related to well-being, economic system justification was not significantly related to neither total admiration score nor admiration domains. The results indicated the importance of considering the role of emotions about wealthy peers and economic system justification in understanding well-being among adolescents with lower SES.

*Sorumlu Yazar, TED Üniversitesi - Fen Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, Ziya Gökalp Caddesi No: 47 - 48 06420, Kolej, Çankaya, Ankara/TÜRKİYE, Tel: 0 (312) 585 00 00
e-posta: ecem.altop@gmail.com

DOI: 10.31682/ayna.743651

Gönderim Tarihi (Received): 27.05.2020; Kabul Tarihi (Accepted): 13.07.2021

ISSN: 2148-4376

Giriş

Yoksulluk, dünyanın karşı karşıya geldiği en ciddi toplumsal sorunlardan biridir. Yoksulluk, yaşamın sürdürülebilmesi için temel olan ihtiyaçların karşılanamaması, düşük kalitede eğitim, sosyal kaynaklara ulaşmada zorluk ve sağlık sorunları gibi yaşamsal birçok sorunu beraberinde getirmektedir (Murali ve Oyebode, 2004). Bu toplumsal sorunların yanı sıra yoksulluk, yoksul kişilerin psikolojik iyi oluşunu da olumsuz etkilemektedir (Amato ve Zuo, 1992; Brooks-Gunn ve Duncan, 1997; Pollard ve Lee, 2003). Psikolojik iyi oluş, insanın yaşamı boyunca farklı alanlarda ortaya çıkabilecek zorlukları yönetebilmesi anlamına gelmektedir (Keyes ve Ryff, 1989; Shmotkin ve Ryff, 2002). Yoksulluk ve iyi oluş ile ilgili yapılan çalışmaların çoğu düşük sosyo-ekonomik statüye (SES) sahip yetişkinlere odaklanırken görece az sayıda çalışma, yoksulluğun ergenlerin psikolojik iyi oluşu üzerindeki olumsuz etkisini ele almıştır (örn., Brown, 2004; Resnick, 2000). Bu çalışma, düşük SES'ye sahip ergenlerde iyi oluşla ilişkili faktörlere odaklanmaktadır.

Ergenlik insan yaşamında diğer gelişim dönemlerinden oldukça farklı, biricik bir gelişim dönemidir (Blos, 2018). McAdam (1986) ergenliğin bu kendine özgü özelliğini psikolojik, duygusal, bilişsel ve ahlaki gelişimin meydana geldiği bir değişim süreci olarak tanımlar. Söz konusu gelişimsel değişime yönelik adaptasyon ve kabul, ergenler için zorlayıcı ve kafa karıştırıcı olabilir. Zorluk ve karışıklıkla birlikte, ergenlik döneminde kırılabilirlik da artmaktadır (Steinberg, 2005). Dolayısıyla ergenin yaşamındaki sosyal çevresine dair ipuçları (Blakemore ve Mills, 2014; Crone ve Dahl, 2012) ve stres faktörleri (Romeo ve McEwen, 2006) diğer gelişimsel dönemlere kıyasla daha da önemli hale gelmektedir.

Düşük SES'ye sahip olmak ve bunun beraberinde getirdiği yoksulluk, önemli bir stres faktörü olup dünyadaki milyonlarca ergen bu stres faktörünün yarattığı zorluklarla yaşamak ve baş etmek zorunda kalmaktadır (Wadsworth ve Berger, 2006). Yoksullukla ilgili yaşam zorlukları, ergenlerin iyi oluşunu ve psikolojik sağlığını oldukça olumsuz etkilemektedir (Brooks-Gunn ve diğerleri, 1997; Call ve diğerleri, 2002; Santiago ve diğerleri, 2013; Taylor ve Roberts, 1995). İlgili literatürdeki çalışmalar, yoksulluğun ergenlerde anksiyete, depresyon, utanç ve öfke gibi olumsuz duygu durumlarıyla (Abbott ve diğerleri, 2004; Moore ve diğerleri, 2002; Walker ve diğerleri, 2013) ve sosyal ilişkilerde daha fazla sosyal kaygı belirtileriyle (Demir ve diğerleri, 2013) ilişkili olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, düşük SES'ye sahip ergenlerin psikolojik iyi oluşlarının desteklenmesine yönelik etkili psiko-sosyal müdahale programları geliştirilirken psikolojik iyi oluşla ilişkili faktörlerin neler olduğunu daha iyi anlamak önem taşımaktadır.

İlgili literatürde, düşük SES'ye sahip olan çocuk ve ergenlerin psikolojik iyi oluşuna odaklanan çalışmalar; çocuğun ve ergenin aile yapısı (örn., ebeveyn sayısı, ebeveyn eğitim durumları; Harris ve Marmer, 1996), ailenin yaşadığı çevrenin özellikleri (örn., yaşanılan çevredeki sosyo-ekonomik statü farklılıkları; Aneshensel ve Scoff, 1996) ve annenin psikolojik iyi oluşu ve ebeveynlik pratikleri (Taylor ve Roberts, 1995) gibi çeşitli faktörlerin rolüne dikkat çekmiştir. Bununla beraber, ergenlerin iyi oluşlarında onların ekonomik eşitsizliğe yönelik inançları ve bu eşitsizliği nasıl algıladıkları (bkz., Godfrey ve diğerleri, 2019) ve varlıklı akranlarıyla ilgili duygularının rolü üzerine yeterince odaklanılmamıştır. Hâlbuki yoksulluk ekonomik bir kategori olmanın yanı sıra kişilerin içinde yaşadığı, anlamlandırdığı, başa çıkmak için çeşitli yöntemler geliştirdiği bir durum olup güç eşitsizliklerinde temellenmiş sosyal ilişkilerin bir ürünüdür (Erdoğan, 2002; Lemieux ve Pratto, 2003). Dolayısıyla, yoksulluk, yalnızca bireysel bir olgu değil, aynı zamanda toplumdaki daha varlıklı bir grupla kıyaslandığında, yoksulların ekonomik olarak dezavantajlı bir sosyal grubun üyesi sayıldığı sistem ve grup temelli bir olgudur (Akfırat ve diğerleri, 2016; Malovicki-Yaffe ve diğerleri, 2018). Dolayısıyla, düşük SES'nün getirdiği birçok psikolojik sağlık problemleri ve bu problemlerle ilgili duygular; sosyo-ekonomik sistem ve düzene ilişkin algılarla da yakından ilişkilidir (örn., Jost ve Thompson, 2000). Bundan ötürü, sosyo-ekonomik sistemdeki eşitsizliklere yönelik inanç ve eğilimlerle yakından ilgili olan sistemin meşrulaştırılması (Jost, 2020) ve yoksul ergenlerin varlıklı akranlarıyla ilgili hissettikleri duygular, düşük SES'den gelen ergenlerin psikolojik iyi oluş süreçlerinin anlaşılmasına uygulanabilir.

Bu çalışma, düşük SES'ye sahip ailelerden gelen ergenlerin psikolojik iyi oluşlarında, ekonomik adaletsizliğe dair inançlarının ve hem yoksullukla hem de ergenlikle yakından ilişkili öfke ve hayranlık duygularının rolüne sistemi meşrulaştırma kuramı (Jost, 2020) perspektifinden odaklanmaktadır. Çalışmanın kuramsal çerçevesi; sosyal psikoloji, klinik psikoloji ve gelişim psikolojisine dair perspektifleri entegre ederek oluşturulmaya çalışılmıştır. Öfke ve hayranlık duygularına, araştırma kapsamı içerisinde, düşük SES'ye sahip ergenlerin varlıklı akranlarla ilgili hissettikleri duygular olarak odaklanılmıştır. Araştırmanın amacı, düşük SES'ye sahip ergenlerin ekonomik sistemi meşrulaştırma eğilimleri ve psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkiye varlıklı akranlarla ilişkili öfke ve hayranlık duygularının aracılık edip etmediğini incelemektir.

Sistemi Meşrulaştırma ve İyi Oluş

Sistemi meşrulaştırma kuramına göre, insanlar içinde yaşadıkları sosyal, politik ve ekonomik sistemleri savunmaya, haklı çıkarmaya, rasyonalize etmeye ve sürdürmeye güdülenmiştir (Jost, 2020). Kuram, sadece avantajlı grup üyelerinin değil aynı zamanda

dezavantajlı grup üyelerinin de adaletsiz sosyal ve ekonomik düzenlemeleri meşru gördüklerini ileri sürmektedir (Ashburn-Nardo ve diğerleri, 2003; Jost ve diğerleri, 2001). İlgili literatürdeki çalışmalar sistemi meşrulaştırmanın acıları hafifletici bir role (İng., *palliative function*) sahip olduğunu ve bir baş etme stratejisi olarak işlev gördüğünü belirtmektedir. Buna göre, sistemi adil ve meşru algılamak hayat doyumunu, iyi oluşu ve olumlu duyguları arttırmakta (Godfrey ve diğerleri, 2019); belirsizliği ve olumsuz duyguları azaltmaktadır (Goudarzi ve diğerleri, 2020; Harding ve Sibley, 2013; Jost ve Hunyady, 2003; Napier ve diğerleri, 2020; Napier ve Jost, 2008; Rankin ve diğerleri, 2009; Vargas-Salfate ve diğerleri, 2018).

Tüm bu bilgilere ek olarak, dezavantajlı gruplar içinde yaşadıkları olumsuz koşulları katlanır kılmak için mevcut durumlarını avantajlı gruplara kıyasla, kendi bireysel ve grup çıkarlarının aleyhinde olsa dahi, daha adil ve meşru görebilmektedir (Jost ve diğerleri, 2003). İlgili alanyazında, dezavantajlı gruplar içerisinde yer alan düşük SES'ye sahip bireylerde de sistemi meşrulaştırma eğilimi ortaya konmuştur (örn., Jost ve Burgess, 2000).

Bununla beraber, sistemi meşrulaştırma eğilimleri ve bunların etkileri ile ilgili çalışmalar genelde yetişkin örneklerde yapılmış olup çok az sayıdaki çalışma sistemi meşrulaştırmayı çocuk ve ergenlerde incelemiştir incelemiştir (örn., Godfrey ve diğerleri, 2019; Henry ve Saul, 2006; van der Toorn ve diğerleri, 2017; Yıldız ve diğerleri, 2021). Söz konusu araştırmalarda, küçük yaşlarda çocukların bile sosyal statü farklılıklarını sıklıkla sürdürmeye çalıştıkları gösterilmiştir (bkz., Hailey ve Olson, 2013). Özellikle de sosyal sistemin adilliği hakkındaki inançların dezavantajlı grup üyelerinin ergenliğin erken dönemlerinde (6.-8.sınıf öğrencilerinde) benlik saygısı ve okuldaki sınıf-içi davranışlar gibi çeşitli değişkenleri şekillendirdiği gösterilmiştir (Godfrey ve diğerleri, 2019). Mevcut çalışmada, sistemi meşrulaştırmanın acıları hafifletici işlevi göz önünde bulundurulduğunda, ekonomik sistemi meşrulaştırma eğiliminin düşük SES'den ailelerden gelen ergenlerin psikolojik iyi oluş düzeyleri ile pozitif ilişkili olması beklenmektedir.

İnsanlar kendi değerleriyle ve siyasi ideolojileriyle tutarlı duygular hissetmektedir (Tamir, 2016; Tamir ve diğerleri, 2016). Sistemi meşrulaştıranlar mevcut koşullara meşruiyet atfetmeye güdülendiğinden, toplumdaki gruplar arası eşitsizlikleri ve güç ilişkilerini sürdürücü duyguları daha fazla hissedebilirler. Buna karşın, sistemi meşrulaştırmayanlar sistemin ve gruplar arası hiyerarşilerin sürdürülmesine zarar verecek duyguları daha fazla hissedebilirler. Hissedilen bu duygular daha sonra kişinin psikolojik iyi oluşuna etki ediyor olabilir. Bu bilgiler ışığında, ekonomik sistemi meşru ve adil görmek, düşük SES'den gelen ergenlerde yüksek SES'lü ergenlere yönelik olumlu duyguları arttırarak ve olumsuz duyguları azaltarak ergenlerin iyi oluşlarını şekillendiriyor olabilir.

Bu çalışmada, olumlu duygu olarak hayranlığa ve olumsuz duygu olarak öfkeye üç nedenden dolayı odaklanılmıştır. İlk olarak, öfke ve hayranlık özellikle ergenlikte yaygın hissedilen iki önemli duygudur (Albayrak ve Kutlu, 2009; Yeager, 2017). İkinci olarak, iki duygu da sosyo-ekonomik statü hiyerarşisinin olduğu durumlarla, eşitsizliklere yönelik algılarla ve yoksullukla tetiklenebilmektedir (Conway ve diğerleri, 1999; Onu ve diğerleri, 2015). Son olarak, her iki duygu da psikolojik sağlıkla ilişkili bulunmuştur (Baker ve diğerleri, 2009; Van de Ven ve diğerleri, 2011). Aşağıda bu duyguların sistemi meşrulaştırma ve psikolojik iyi oluşla ilişkisi sunulmuştur.

Öfke, Sistemi Meşrulaştırma ve İyi Oluş

Öfke ergenlerde sıklıkla ve uzun süreli hissedilen duygulardan biridir (Stapley ve Haviland, 1989; von Salisch ve Vogelgesang, 2005). Öfke, özellikle de kişi bir durumu adaletsiz olarak değerlendirdiğinde ortaya çıkmaktadır (Averill, 1983; Mikula ve diğerleri, 1998). Öfke duygusu, kişilerarası ilişkiler bağlamında deneyimlenebileceği gibi, sosyo-ekonomik eşitsizliklerin var olduğu durumlarda da hissedilen bir duygudur (Schieman, 2003). Öfke duygusu öfke uyandıran hedefin hatalı olduğu mesajını vermekte ve öfke duygusunu ifade etmenin algılanan hatayı düzeltici bir talep içerdiği gözlenmektedir (Halperin ve diğerleri, 2011; Kamans ve diğerleri, 2014). Örneğin, insanların kendi gruplarının durumunun adaletsiz olduğunu düşündüklerinde, adaletsizliğin sebebi olarak gördükleri dış gruba karşı öfkeli hissettikleri ve bu öfkenin mevcut düzenlemelere karşı protestolara katılmayı olumlu yordadığı (predict) (Türk Psikoloji Sözlüğü, 2021) gösterilmiştir (Jost ve diğerleri, 2012; van Zomeren ve diğerleri, 2004).

Toplumdaki eşitsizlikler meşru algılanmadığında yoksulluk öfkeyi tetikleyebileceğinden (Sen, 2008), düşük SES'ye sahip kişilerin yüksek SES'ye sahip kişilere yönelik öfke duygusu, toplumdaki eşitsizliklere ve güç ilişkilerine karşı çıkmada rol oynayabilir. Bu çalışmada, düşük SES'ye sahip ergenlerin ekonomik sistemi meşrulaştırma eğilimi azaldıkça, yüksek SES'ye sahip yaşlıları söz konusu olduğunda onlara daha fazla öfke hissetmesi beklenmektedir.

Ayrıca öfke, psikolojik iyi oluş için de bazı sonuçlara sahiptir. Çalışmalar öfke duygusunun psikolojik iyi oluş ile negatif ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Diong ve Bishop, 1999; Maan Diong ve diğerleri, 2005). Bu bağlamda, bu araştırmada öfkenin psikolojik iyi oluş ile negatif ilişkili olması ve sistemi meşrulaştırma eğilimi ile iyi oluş arasındaki ilişkiye aracılık etmesi beklenmektedir.

Hayranlık, Sistemi Meşrulaştırma ve İyi Oluş

Hayranlık, başkalarına olumlu değer atfetmeyi ve başkalarının başarısını ve iyi yönlerini takdir etmeyi içermektedir (Schindler, 2014). Hayranlık duygusu, kişinin kendi yetenek ve becerilerinden daha üstün özelliklere, belli fikir ve değerlere sahip olduğunu düşündüğü rol modellerinin varlığıyla tetiklenir (Algoe ve Haidt, 2009; Immordino-Yang ve diğerleri, 2009; Schindler ve diğerleri, 2013).

Hayranlık duygusu, hayranlık duyulan kişinin hayranlık duyulan alandaki üstünlüğünü kabul etmeyi de içerdiğinden, bu duygu kişilerarası konum ve sosyo-ekonomik statü hiyerarşileriyle yakından ilişkilidir (Henrich ve Gil-White, 2001; Keltner ve Haidt, 2003). Örneğin; markalı kıyafetler giymek, eğitim fırsatları ve fiziksel çekicilik gibi sosyal statü sembolleri gibi görünen faktörler, düşük sosyo-ekonomik ailelerden gelen bireylerin varlıklı gruba yönelik hayranlık hissetmesini tetikleyebilmektedir (Becker ve Luthar, 2007; Elliot ve Leonard, 2004).

Hayranlık, sosyal eşitsizliğin görüldüğü bağlamlarda hayranlık duyulan grubun konumunun hak edilmiş olarak algılanması ile ortaya çıkabilir. Buna göre, dezavantajlı grup üyeleri, gruplar arası statü hiyerarşisini meşru ve adaletli algıladıkça avantajlı gruba daha fazla hayranlık duymaktadır (Onu ve diğerleri, 2015). Dezavantajlı grubun avantajlı gruba hayranlık duyması, yüksek statülü grubun statü hiyerarşisindeki avantajlı konumunu meşrulaştırdığından, dezavantajlı grup üyelerinin mevcut adaletsizlikleri düzeltmeye yönelik protestolara katılma eğilimini azaltmakta böylece, hayranlık duygusu toplumdaki sosyal eşitsizliklerin ve güç ilişkilerinin sürdürülmesinde rol oynamaktadır (Sweetman ve diğerleri, 2013). Bu çalışmada, ilgili literatürden hareketle, düşük SES'den ergenlerin ekonomik sistemi meşrulaştırma eğilimi arttıkça varlıklı yaşlılarıyla ilgili daha fazla hayranlık bildirmesi beklenmektedir.

Hayranlık, literatürde olumlu bir duygu olarak yerini almış olsa da (Schindler, 2014; Van de Ven, 2017) bu duygunun psikolojik iyi oluş açısından bazı olumsuz sonuçları olabilir. İnsanlar hayranlık duydukları kişilerle kendilerini kıyasladıkları zaman kendilerinin yeterli nitelik ve becerilere sahip kişiler olarak görmeyebilirler (Schindler, 2014). Ayrıca kişinin kendini geliştirmenin zor olacağını düşünmesi hayranlık duygusunu ortaya çıkarabilmekte ancak kişinin kendi performansını geliştirmek için gerekli olan motivasyonu engelleyebilmektedir (Van de Ven ve diğerleri, 2011). Bu çalışmada hayranlığın psikolojik iyi oluş ile negatif ilişkili olması ve hayranlığın sistemi meşrulaştırma eğilimi ile iyi oluş arasındaki ilişkiye aracılık etmesi beklenmektedir.

Mevcut Çalışma

Bu çalışmanın amacı, düşük SES'ye sahip ailelerden gelen ergenlerin psikolojik iyi oluşlarının sistemi meşrulaştırma eğilimi, öfke ve hayranlık duyguları ile ilişkisinin incelenmesidir. Spesifik olarak, mevcut çalışmada sistemi meşrulaştırma ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkide öfke ve hayranlık duygularının aracı rolü araştırılmıştır. Yukarıda ele alınan kuramsal çerçeve bağlamında dört hipotez test edilmiştir. Bu hipotezler şunlardır:

Hipotez 1: Ekonomik sistemi meşrulaştırma eğiliminin psikolojik iyi oluşla pozitif ilişkili olması beklenmektedir.

Hipotez 2: (a) Ekonomik sistemi meşrulaştırma eğiliminin öfke ile negatif, (b) hayranlık ile pozitif ilişkili olması beklenmektedir.

Hipotez 3: (a) Öfke ve (b) hayranlık duygularının psikolojik iyi oluşla negatif ilişkili olması beklenmektedir.

Hipotez 4: Sistemi meşrulaştırma ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiye (a) öfke ve (b) hayranlık duygularının aracılık etmesi beklenmektedir.

Araştırma hipotezlerinin incelenmesi için çoğunlukla düşük SES'ye sahip öğrencilerin devam ettiği liselerde öğrenim gören öğrencilerden veri toplanarak kesitsel bir korelasyon çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırma hipotezleri testinde, öfke ve hayranlık ölçeklerindeki toplam puanların kullanılmasının yanı sıra bu duyguların çeşitli yaşam alanlarıyla ilişkili alt ölçekleri de (örn., maddi imkanlar alanında hayranlık veya öfke; geleceğe yönelik imkanlar ve güç alanında hayranlık veya öfke) kullanılmıştır. Araştırma hipotezleri özellikle de öfke ve hayranlık alt ölçeklerinin toplam puanları düşünülerek oluşturulmuş olup, ilgili ölçeklerin alt boyutlarıyla ilgili açıklayıcı analizler de yapılmıştır.

Yöntem

Örneklem

Araştırmaya Çorum ilindeki altı farklı türde lisenin (örn., Bilge Kağan Meslek ve Teknik Anadolu Lisesi, Şehit Erol Olçok Anadolu İmam Hatip Lisesi, Çorum Belediyesi Prof. Dr. Hayreddin Karaman Anadolu İmam Hatip Lisesi) 11. ve 12. sınıflarında öğrenim gören ve 101'i kadın (%46,1), 118'i erkek (%53,9) toplam 219 kişi katılmıştır ($M_{yaş} = 17.29$). Dört katılımcının verileri kayıp verilerinin çok olması nedeniyle analize dâhil edilmemiştir.

Araştırmanın örneklemini görece düşük SES'ye sahip ergenlerin oluşturması hedeflendiğinden, örneklem belirlenirken katılımcıların hem objektif SES hem de öznel SES durumları dikkate alınmıştır (bkz., Kraus ve Stephens, 2012). Objektif SES için ailenin toplam

aylık geliri temel alınmıştır. Araştırmanın yapıldığı 2017-2018 yılında Türkiye'de dört kişilik bir ailenin mutlak yoksulluk sınırı 4.944,63 TL olarak bulunmuştur (Türkiye Sendikaları Konfederasyonu, 2017). Öznel sosyo-ekonomik durum ölçümü için ise katılımcıların kendi sosyo-ekonomik durumları hakkındaki algıları dikkate alınmıştır. Bu kıstaslara göre katılımcılardan ailesinin aylık toplam geliri 5.000 TL ve altında olan ve aynı zamanda sosyo-ekonomik durumları açısından kendini alt SES'ye, ortanın altı SES'ye veya orta SES'ye sahip biri olarak algılayan 182 öğrenci bulunmaktadır. Bu iki koşulu karşılayan 182 kişi ile araştırmanın hipotezleri test edilmiştir.

Söz konusu kriterleri karşılayanların %47,3'ü ($N = 86$) kadın, %52,7'si erkektir ($N = 96$). Katılımcıların yaşları on altı ile yirmi arasında değişmektedir ($Ort_{yaş} = 17.30$, $SS_{yaş} = .66$). On katılımcı 16, (%5,5), 114 katılımcı 17, (%62,6), 49 katılımcı 18, (%26,9), 4 katılımcı 19, (2.2) ve 2 katılımcı 20 yaşındadır (%1,1). Örneklem gelir düzeyi açısından analiz edildiğinde öğrencilerin ailelerinin %8,8'inin "1.000 TL'den düşük" ($N = 16$), %63,7'sinin "1.001 TL-3.000 TL" ($N = 116$) ve geri kalanının "3.001 TL- 5.000 TL" (%27,5, $N = 50$) gelir seviyesinde olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca katılımcıların %1,6'sı sosyo-ekonomik statülerini düşük ($N = 3$), %11,5'i ortanın altı ($N = 21$) ve geri kalanı orta (%86,8, $N = 158$) olarak değerlendirmiştir.

Veri Toplama Araçları

Ekonomik Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği. Araştırmada, sistemi meşrulaştırma eğilimi ekonomik sistemi meşrulaştırma bağlamında ölçülmüştür. Buna göre katılımcıların toplumdaki ekonomik koşulları ve yoksulluğu ne derece adil ve meşru algıladıkları 14 madde vasıtasıyla değerlendirilmiştir. Bu maddelerin 8'i Ekonomik Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği'nden (Jost ve Thompson, 2000) alınmış, 6'sı ise araştırmacılar tarafından yazılmıştır. Katılımcılar yanıtlarını 5 dereceli Likert tipi bir ölçek üzerinde vermişlerdir (1 = kesinlikle katılmıyorum, 5 = kesinlikle katılıyorum). Yüksek puanlar ekonomik sistemi meşrulaştırma eğiliminin yüksek düzeyini yansıtmaktadır.

Ekonomik Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği literatürde genellikle yetişkin popülasyonunda ölçülmüş olup, bu çalışmada ölçeğin ergenlerin sistemi meşrulaştırma düzeyini daha iyi yansıtabilmesine hedeflenmiştir. Bu doğrultuda, Ekonomik Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği'nin psikometrik özelliklerinin daha geniş bir örnekleme incelenmesi amacıyla sadece görece düşük SES'den gelen katılımcıların değil, araştırmaya katılan ve ölçekleri doldurmuş olan diğer katılımcıların da verileri kullanılarak toplam 215 kişi üzerinden temel bileşenler analizi yapılmıştır. Araştırmadaki diğer ölçeklerde ise aylık gelirleri objektif kriterlerin altında kalan katılımcıların verileri temel bileşenler analizine dâhil edilmiştir.

İlk olarak, Ekonomik Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği'nin orijinal formunun psikometrik özellikleri incelenmiştir. Ölçeğin orijinal formu 17 maddeden oluşmaktadır (örn., “Eğer insanlar çok çalışırlarsa neredeyse her istediklerini elde ederler.”, “Sosyal sınıf farklılıkları doğal düzendeki farklılıkları yansıtır.”). Söz konusu ölçeğin Türkçe uyarlaması Göregenli ve Teközel (2005) tarafından yapılmıştır (ayrıca bkz., Solak, 2008). Araştırmamızda, orijinal 17 maddelik Ekonomik Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği'nin Cronbach alfa katsayısı .50 olarak bulunmuştur. Bu düşük bir değerdir.

Söz konusu ölçek yaygın olarak yetişkin örnekleme kullanılırken bu çalışmanın örnekleme ergenlerden oluşmaktadır. Aynı zamanda, orijinal ölçeğin bazı maddeleri yüksek düzeyde soyut düşünmeyi gerektirmektedir (örn., “Toplumdaki zenginlik farklarından doğa kanunları sorumludur.”). Ancak araştırmanın da örneklemini oluşturan ergenlik dönemi, soyut düşünme gibi bilişsel olgunlaşmanın hala tam olarak tamamlanmadığı bir gelişim dönemidir (Spear, 2000). Bu sebeplerle, orijinal ölçeğin bu 17 maddesine ek olarak, yazarlar tarafından anlaşılması daha kolay 7 madde yazılmıştır. Yazılan maddelerden birkaçı şu şekildedir: “Genel olarak toplumumuzdaki gelir farklılıklarının adil olduğunu düşünüyorum”, “Daha iyi ekonomik koşullara ulaşmak için gerçek bir engel yok.”.

Daha sonra 24 maddeye varimax döndürmesiyle Temel Bileşenler Analizi yapılmıştır. İlk analizde özdeğeri 1'in üzerinde olan ve toplam varyansın %16.33'ünü açıklayan 8 bileşen bulunmasına rağmen bileşen sayısının saptanmasına ilişkin ölçütler (örn., Scree grafiği) tek bileşenli çözümü desteklemiştir. Maddeler tek bileşene zorlandığında, düşük ölçülebilirlik açısından vasat (mediocre) olup kabul edilebilen bir değer olan .30'dan daha az yüke sahip 10 madde saptanmış ve bu maddeler ölçekten çıkarılmıştır.

Analizde kalan 14 maddelik (bkz., Ek 1.) Ekonomik Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği için yeniden Temel Bileşenler Analizi yapılmıştır. Korelasyon matrisinin faktör analizine uygun olup olmadığı Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) katsayısı ve değişkenlerin birbirleri ile korelasyon gösterip göstermedikleri Bartlett Küresellik Testi ile sınanmıştır. Bu çalışmada, Kaiser-Meyer-Olkin Ölçme Yeterlilik Ölçeği katsayısı .69 ve Bartlett'in Sphericity testi $\chi^2(276) = 711.471$, ($df = 276$, $p < .001$) olarak bulunmuştur. Bütün maddeler arasındaki korelasyonların analiz için yeterince uygun bulunması verilerin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir. Yapılan temel bileşenler analizinde bileşen yüklerinin .31 ile .79 arasında değiştiği bulunmuştur. Hair, Black, Babin ve Anderson (2014, s. 113) faktör yüklerini şu şekilde açıklamıştır: “± .30 ila ± .40 aralığındaki faktör yüklerinin yapının yorumlanması için minimum seviyeyi karşıladığı kabul edilir.” (sf. 115). Tek boyutlu ölçek toplam varyansın %16'sını açıklamıştır. Analize giren 14 madde için ölçeğin iç tutarlık katsayısı (Cronbach's α) .74 olarak saptanmıştır.

Varlıklı Akranlarla İlgili Öfke. Bu çalışmada düşük sosyo-ekonomik statülü ergenlerin duygularına odaklanıldığından öfke ve hayranlık ölçeği için 182 katılımcının verileri analiz edilmiştir. Düşük sosyo-ekonomik gelirli ergenlerin varlıklı akranlarına ne derece öfke hissettikleri araştırmacılar tarafından yazılan 32 madde ile ölçülmüştür (bkz., Ek 2.). Katılımcılardan, kendilerinden daha varlıklı akranlarını düşünmeleri ve kendilerine sunulan ifadelere ne ölçüde katılıp katılmadıklarını 5 dereceli Likert tipi bir ölçek (1 = *hiçbir zaman*, 5 = *çoğu zaman*) üzerinde belirtmeleri istenmiştir. Ölçekten alınan yüksek puanlar varlıklı akranlarla ilgili yüksek düzeydeki öfkeyi yansıtmaktadır.

Maddeler, SES'nün etkisinin olabileceği altı farklı alanı kapsayacak şekilde yazılmıştır. Bu alanlar şunlardır: (1) maddi tüketim imkânları (ev-araba sahibi olabilme, daha lüks semtlerde yaşayabilme; örn. “Maddi durumu benden iyi olan yaşıtılarım ev(leri), araba(ları) ya da yazlık(ları) olduğu için bende öfke uyandırır.”), (2) ailesel etkenler (algılanan aile desteği, ebeveynlerin meslekleri, ailenin olumlu özellikleri; örn. “Maddi durumu benden iyi olan yaşıtılarım anne ve babaları onlara her konuda destek olduğu için bende öfke uyandırır.”), (3) geleceğe yönelik imkânlar ve güç (örn., “Maddi durumu benden iyi olan yaşıtılarım ileride liderlik ve yöneticilik pozisyonlarına daha kolay gelebilecekleri için bende öfke uyandırır.”), (4) yetkinlik ve fiziksel çekicilik algısı (örn., “Maddi durumu benden iyi olan yaşıtılarım daha güzel/yakışıklı oldukları için bende öfke uyandırır.”), (5) kişilerarası ilişkiler (örn., “Maddi durumu benden iyi olan yaşıtılarım herkes tarafından sevildikleri için bende öfke uyandırır.”) ve (6) eğitim fırsatları (örn., “Maddi durumu benden iyi olan yaşıtılarım daha çok eğitim fırsatlarına sahip oldukları için bende öfke uyandırır.”).

Görelî düşük SES'ye sahip ailelerden gelen katılımcıların doldurmuş olduğu 32 madde için varimax rotasyonlu Temel Bileşenler Analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda bulunan altı yorumlanabilir bileşenin öfke ölçeğinin toplam varyansının %71,95'ini açıkladığı bulunmuştur. İlk bileşen “tüketim gücü” (örn: ev, araba, üst düzey semtlerde yaşayabilme) olarak adlandırılmıştır, 11 maddeyi kapsamaktadır ve toplam varyansın %43,76'sını açıklamaktadır ($\alpha = .94$). İkinci bileşen “ailesel etkenler” olarak adlandırılmıştır, 6 maddeyi kapsamaktadır ve toplam varyansın %10,71'ini açıklamaktadır ($\alpha = .88$). Üçüncü bileşen “geleceğe yönelik imkânlar ve güç” olarak adlandırılmaktadır, 6 maddeyi kapsamaktadır ve toplam varyansın %5,94'ünü açıklamaktadır ($\alpha = .86$). Dördüncü bileşen “yetkinlik ve fiziksel çekicilik algısı” olarak adlandırılmaktadır, 3 maddeyi kapsamaktadır ve toplam varyansın %4,51'ini açıklamaktadır ($\alpha = .82$). Beşinci bileşen “kişilerarası ilişkiler” olarak adlandırılmaktadır, 4 maddeyi kapsamaktadır ve toplam varyansın %3,63'ünü açıklamaktadır ($\alpha = .80$). Altıncı bileşen “eğitim fırsatları” olarak adlandırılmaktadır, 2 maddeyi kapsamaktadır ve toplam varyansın %3,36'sını açıklamaktadır ($\alpha = .81$). Genel olarak %5'in altındaki varyanslar düşük

olarak değerlendirilebilmektedir (Hair ve diğerleri, 2014). Birden fazla boyutta .30'un üstünde çıkan maddeler kuramsal olarak uygun oldukları boyutta ele alınmıştır.

İlk analizde özdeğeri 1'in üzerinde olan altı bileşen bulunmasına rağmen bileşen sayısının saptanmasına ilişkin ölçütler tek bileşenli çözümü de desteklemiştir. Elde edilen sonuçlara göre Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterlilik Ölçeği'nin katsayısı .91 ve Bartlett'in Sphericity testi $\chi^2 = 4409.735$ ($df = 496$, $p < .001$) olarak bulunmuştur. Tek boyutlu toplam öfke ölçeğinin boyutsal yapısı varyansın %43,76'sini açıklamıştır ve tek boyutlu ölçeğin alfa güvenilirliği, bu çalışmada .95 olarak bulunmuştur. Maddelerin yükleri .43 ile .79 arasında değişmektedir. Araştırmanın hipotezleri hem öfke ölçeğinin toplam puanı hem de öfkenin altı alt boyutları kapsamında incelenmiştir.

Varlıklı Akranlarla İlgili Hayranlık. Düşük sosyo-ekonomik gelirli ergenlerin varlıklı akranlarına karşı ne derece hayranlık hissettikleri araştırmacılar tarafından yazılan 32 madde ile ölçülmüştür (bkz., Ek 3.). Söz konusu 32 madde, öfke ölçeğindeki maddelerle aynı olup hayranlık ölçeği maddelerinde sadece öfke kelimesi hayranlık kelimesi ile değiştirilmiştir. Katılımcılardan kendilerinden daha varlıklı akranlarını düşünmeleri ve bu düşüncelerini koruyarak kendilerine sunulan ifadelere ne ölçüde katılıp katılmadıklarını 5 dereceli Likert tipi bir ölçek (1 = *hiçbir zaman*, 5 = *çoğu zaman*) üzerinde belirtmeleri istenmiştir. Ölçekten alınan yüksek puanlar varlıklı akranlarla ilgili yüksek düzeydeki hayranlığı yansıtmaktadır.

Hayranlık ölçeğindeki maddeler, öfke ölçeğinde yer alan aynı altı konuya yönelik duyulan hayranlığı kapsamaktadır. Bu alanlar şunlardır: (1) maddi tüketim imkânları (örn., "Maddi durumu benden iyi olan yaşlılarım ev(leri), araba(ları) ya da yazlık(ları) olduğu için bende hayranlık uyandırır."), (2) ailesel etkenler ("Maddi durumu benden iyi olan yaşlılarım anne ve babaları onlara her konuda destek olduğu için bende hayranlık uyandırır."), (3) geleceğe yönelik imkânlar ve güç (örn., "Maddi durumu benden iyi olan yaşlılarım ileride liderlik ve yöneticilik pozisyonlarına daha kolay gelebilecekleri için bende hayranlık uyandırır."), (4) yetkinlik ve fiziksel çekicilik algısı (örn., "Maddi durumu benden iyi olan yaşlılarım daha güzel / yakışıklı oldukları için bende hayranlık uyandırır."), (5) kişilerarası ilişkiler (örn., "Maddi durumu benden iyi olan yaşlılarım herkes tarafından sevildikleri için bende hayranlık uyandırır.") ve (6) eğitim fırsatları (örn., "Maddi durumu benden iyi olan yaşlılarım daha çok eğitim fırsatlarına sahip oldukları için bende hayranlık uyandırır.").

Hayranlık ölçeğinin faktör yapısının incelenmesi için 182 katılımcının doldurmuş olduğu maddelere Temel Bileşenler Analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda bulunan altı yorumlanabilir bileşen, hayranlık ölçeği toplam varyansının %70,10'unu açıklamaktadır. Öfke ve hayranlık ölçekleri arasında tutarlılık olması için, öfke ölçeğinin faktör yapısı dikkate

alınmıştır. Hayranlık ölçeğinin alt boyutları ve maddeleri, öfkedeki boyutlarla ve maddelerle aynıdır.

İlk bileşen “maddi tüketim imkânları” olarak adlandırılmaktadır, 11 maddeyi kapsamaktadır ve toplam varyansın %42,87’sini açıklamaktadır ($\alpha = .93$). İkinci bileşen “ailesel etkenler” olarak adlandırılmaktadır, 6 maddeyi kapsamaktadır ve toplam varyansın %8,79’unu açıklamaktadır ($\alpha = .87$). Üçüncü bileşen “geleceğe yönelik imkânlar ve güç” olarak adlandırılmaktadır, 6 maddeyi kapsamaktadır ve toplam varyansın %6,10’unu açıklamaktadır ($\alpha = .87$). Dördüncü bileşen “yetkinlik ve fiziksel çekicilik algısı” olarak adlandırılmaktadır, 3 maddeyi kapsamaktadır ve toplam varyansın %4,60’ını açıklamaktadır ($\alpha = .72$). Bu düşük bir değerdir. Beşinci bileşen “kişilerarası ilişkiler” olarak adlandırılmaktadır, 4 maddeyi kapsamaktadır ve toplam varyansın %4,36’sını açıklamaktadır ($\alpha = .86$). Bu değer düşük bir değerdir. Altıncı bileşen “eğitim fırsatları” olarak adlandırılmaktadır, 2 maddeyi kapsamaktadır ve toplam varyansın %3,44’ünü açıklamaktadır ($\alpha = .75$). Bu değer düşük olarak değerlendirilmektedir. Yine birden fazla boyutta .30’un üstünde çıkan maddeler kuramsal olarak uygun oldukları boyutta ele alınmıştır.

İlk analizde özdeğeri 1’in üzerinde olan altı faktör bulunmasına rağmen faktör sayısının saptanmasına ilişkin ölçütler tek faktörlü çözümü de desteklemiştir. Elde edilen sonuçlara göre Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterlilik Ölçeği’nin katsayısı .91 ve Bartlett’in Sphericity testi $\chi^2 = 4237.617$ ($df = 496, p < .001$) olarak bulunmuştur. Tek boyutlu toplam hayranlık ölçeğinin boyutsal yapısı varyansın %42,87’ini açıklamıştır ve ölçeğin alfa güvenilirliği, bu çalışmada .95 olarak bulunmuştur. Maddelerin yükleri .46 ile .78 arasında değişmektedir. Araştırmanın hipotezleri hem hayranlık ölçeğinin toplam puanı hem de hayranlığın altı alt boyutu incelenerek test edilmiştir.

Psikolojik İyi Oluş Ölçeği. Katılımcıların psikolojik iyi oluşları bu çalışmada 8 maddelik Psikolojik İyi Oluş ölçeği (Diener ve diğerleri, 2009) ile ölçülmüştür ($\alpha = .86$). Ölçek Türkçeye Telef (2013) tarafından uyarlanmıştır ve uyarlama çalışmalarında iç tutarlılık katsayısı .80 olarak bulunmuştur. Ölçek maddeleri, olumlu ilişkiler, yeterlilik duyguları, yaşamda anlam ve amaca sahip olma gibi insan işlevlerinin önemli yönlerine vurgu yapmaktadır (örn., “Amaçlı ve anlamlı bir yaşam sürdürüyorum.”; “Sosyal ilişkilerim destekleyici ve ödüllendiricidir.”). Araştırmada, katılımcılar maddeleri, 1 (*kesinlikle katılmıyorum*) ile 5 (*kesinlikle katılıyorum*) arasında değişen 5 dereceli Likert tipi bir ölçekte puanlamışlardır. Ölçekten alınan yüksek puan yüksek psikolojik iyi oluşa işaret etmektedir. Araştırmamızda ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .86 olarak bulunmuştur.

Demografik Bilgi Formu. Demografik bilgi formunda; katılımcıların cinsiyeti, yaşı, ailelerinin toplam aylık gelirleri, katılımcıların algıladıkları sosyo-ekonomik statüleri gibi

sosyo-demografik sorular yer almaktadır. Algılanan sosyo-ekonomik statü, katılımcıların kendi sosyo-ekonomik statüleri hakkındaki alguları sorularak ölçülmüştür. Buna göre katılımcılar, sosyo-ekonomik statülerini; alt, ortanın altı, orta, ortanın üstü ya da üst SES seçeneklerinden birini işaretleyerek bildirmişlerdir.

İşlem

Araştırmanın lise öğrencilerine uygulanabilmesi için Türkiye Cumhuriyeti Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı Çorum İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden izin alındıktan sonra belirlenen liselerin okul yöneticileri ile görüşülerek öğrencilere veli onam formu dağıtılmıştır. Velilerinden onam alınan öğrencilere, ders programlarının uygunluğuna göre seçilen bir derste ve sınıf ortamında anket uygulaması yapılmıştır. Öğrenciler sırasıyla, demografik bilgi formunu, Sistemi Meşrulaştırma Ölçeği'ni, duygu ölçeklerini ve Psikolojik İyi oluş Ölçeği'ni doldurmuştur. Öfke ve hayranlık ölçeği karşıt dengeleme ile sunulmuştur. Katılım gönüllülüğe dayanmıştır ve katılımcılar herhangi bir katılım bedeli almamışlardır.

Bulgular

Ön Analizler ve Korelasyon Analizi

Araştırma değişkenlerine ilişkin betimleyici istatistik sonuçları ve Pearson korelasyon analizi sonuçları Tablo 1'de sunulmuştur. Öfke ve hayranlık duygularının toplam puanlarının ve alt boyut puanlarının ortalamalarının hemen hemen hepsi 2'den düşük bulunmuştur. Bu değerler ölçeğin orta noktasının altında kalmaktadır. Ekonomik sistemi meşrulaştırma; psikolojik iyi oluş ile pozitif ilişkili bulunurken ($r = .15, p = .047$). (Hipotez 1), öfke toplam puanı ile negatif ilişkili bulunmuştur ($r = -.20, p = .006$). (Hipotez 2a). Bununla beraber, beklentinin aksine (Hipotez 2b), ekonomik sistemi meşrulaştırma eğilimi hayranlık toplam puanı ve hayranlığın alt boyutları ile istatistiksel olarak anlamlı düzeyde ilişkili değildir. Beklenildiği gibi, sırasıyla, öfke toplam puanı (Hipotez 3a) ve hayranlık toplam puanı (Hipotez 3b) psikolojik iyi oluş ile negatif ilişkilidir ($r = -.18, p = .014$; $r = -.15, p = .041$).

Spesifik olarak, ekonomik sistemi meşrulaştırma eğiliminin, öfkenin sırasıyla “maddi tüketim imkânları”, “ailesel etkenler” ve “geleceğe yönelik imkânlar ve güç” alt boyutları ile negatif ilişkisi saptanmıştır ($r = -.19, p = .012$; $r = -.19, p = .011$; $r = -.24, p = .001$). Ayrıca öfkenin sırasıyla “maddi tüketim imkânları”, “yetkinlik ve fiziksel çekicilik” ve “kişilerarası ilişkiler” alt boyutları ile psikolojik iyi oluş arasında negatif ilişki gözlenmiştir ($r = -.19, p = .01$; $r = -.15, p = .049$; $r = -.19, p = .010$). Ekonomik sistemi meşrulaştırma eğilimi ile hayranlık toplam puanı ve hayranlığın herhangi bir alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir

Tablo 1.

Değişkenlere İlişkin Korelasyon Tablosu

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	
1.Cinsiyet																				
2. ASS	-.021																			
3. ATG	.155*	.290**																		
4. ESM	.174*	.031	.129																	
5.ÖTP	-.208**	-.176*	-.129	-.203**																
6. ÖMT	-.177*	-.148*	-.137	-.186*	.908**															
7.ÖAE	-.225**	-.289**	-.157*	-.188*	.748**	.533**														
8. ÖGG	-.194**	-.063	-.018	-.236**	.828**	.652**	.547**													
9. ÖYÇ	-.067	-.114	-.189*	-.063	.709**	.581**	.545**	.461**												
10. ÖKİ	-.065	-.174*	-.060	-.045	.706**	.506**	.675**	.492**	.557**											
11. ÖEF	-.202	-.051	-.059	-.105	.717**	.634**	.400**	.594**	.496**	.384**										
12. HTP	-.212**	-.152*	-.163*	-.069	.530**	.480**	.482**	.381**	.318**	.441**	.354**									
13. HMT	-.196**	-.150*	-.194**	-.083	.500**	.513**	.401**	.337**	.267**	.364**	.328**	.918**								
14. HAE	-.231	-.176*	-.147*	-.106	.450**	.330**	.580**	.345**	.267**	.414**	.243**	.778**	.573**							
15. HGG	-.213**	-.107	-.100	-.085	.447**	.379**	.352**	.423**	.222**	.333**	.339**	.867**	.715**	.623**						
16. HYÇ	-.064	-.064	-.105	.057	.267**	.242**	.251**	.097	.324**	.298**	.138	.726**	.569**	.608**	.543**					
17. HKİ	-.053	-.049	-.100	.034	.353**	.287**	.397**	.141	.336**	.417**	.188*	.730**	.574**	.636**	.547**	.633**				
18. HEF	-.190*	-.064	-.015	-.039	.423**	.373**	.300**	.362**	.234**	.300**	.430**	.725**	.667**	.403**	.637**	.511**	.391**			
19. PİO	-.050	.086	.208**	.147*	-.182*	-.185*	-.124	-.094	-.146*	-.191**	-.107	-.152*	-.174*	-.048	-.134	-.019	-.160*	-.068		
Cronbach Alfa				.74	.95	.94	.88	.86	.82	.80	.81	.95	.93	.87	.87	.72	.86	.75		
M				2.40	1.72	1.83	1.35	2.08	1.44	1.47	2.01	1.71	1.85	1.50	1.94	1.48	1.32	1.98	3.44	
SD				0.47	0.73	0.96	0.68	1.02	0.79	0.76	1.18	0.73	0.93	0.77	0.99	0.74	0.66	1.10	0.79	

Not: * $p < .05$, ** $p < .01$, $N = 182$. Not: Cinsiyet: 1=Kadın, 2= Erkek., ASD= Algılanan Sosyo-ekonomik Statü, ATG= Ailenin Toplam Geliri, ESM= Ekonomik Sistemi Meşrulaştırma, ÖTP= Öfke Toplam Puanı, ÖMT= Öfke Maddi Tüketim İmkânları, ÖAE= Öfke Ailesel Etkenler, ÖGG= Öfke Geleceğe Yönelik İmkânlar ve Güç, ÖYÇ= Öfke Yetkinlik ve Fiziksel Çekicilik, ÖKİ= Öfke Kişilerarası İlişkiler, ÖEF= Öfke Eğitim Fırsatları, HTP= Hayranlık Toplam Puanı, HMT= Hayranlık Maddi Tüketim İmkânları, HAE= Hayranlık Ailesel Etkenler, HGG= Hayranlık Geleceğe Yönelik İmkânlar ve Güç, HYÇ= Hayranlık Yetkinlik ve Fiziksel Çekicilik, HKİ= Hayranlık Kişilerarası İlişkiler, HEF= Hayranlık Eğitim Fırsatları, PİO= Psikolojik İyi Oluş.

ilişki gözlenmemiştir. Hayranlığın ise toplam puanının yanı sıra sırasıyla “maddi tüketim imkânları” ve “kişilerarası ilişkiler” alt boyutlarının psikolojik iyi oluş ile negatif ilişkisi gözlenmiştir ($r = -.17, p = .019$; $r = -.16, p = .032$).

Bağımlı Örneklem t-testi

Katılımcıların öfke ve hayranlık duygu deneyimlerini karşılaştırmak amacı ile öfke ve hayranlığın toplam puanları ile alt boyut puanları ele alınarak bağımlı örneklem t-testi uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, öfke ($Ort = 1.83, SS = 0.96$) ve hayranlık toplam puanları ($Ort = 1.85, SS = 0.93$) istatistiksel olarak birbirinden farklılaşmamaktadır ($t(180) = .94, p = .925$). Alt boyutlar açısından ise “ailesel etkenler” alt boyutuna yönelik hayranlık puanı ($Ort = 1.50, SS = 0.77$), “ailesel etkenler” alt boyutuna yönelik öfke puanından ($Ort = 1.34, SS = 0.67$) anlamlı olarak daha yüksektir $t(180) = -3.16, p = .002$. Ayrıca “kişilerarası ilişkiler” alt boyutuna yönelik öfke puanı ($Ort = 1.46, SS = 0.75$), “kişilerarası ilişkiler” alt boyutuna yönelik hayranlık puanından ($Ort = 1.32, SS = 0.66$) anlamlı olarak daha yüksektir $t(180) = 2.67, p = .008$.¹

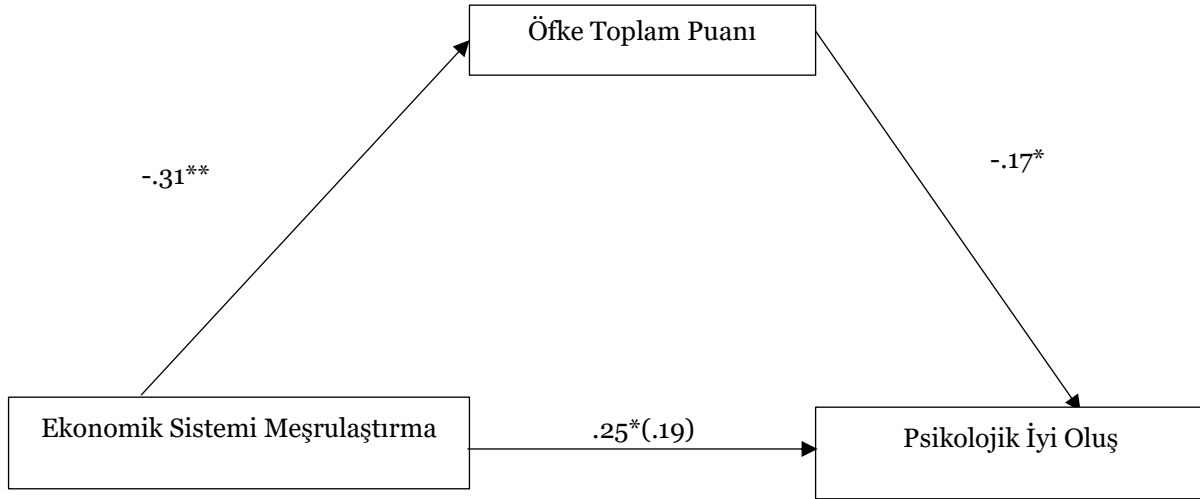
Aracı Değişken Analizi

Çalışmanın beklentilerinden biri de sistemi meşrulaştırma ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiye öfke ve hayranlık duygularının aracılık etmesidir. Ancak korelasyon analizinde sistemi meşrulaştırmanın hayranlık ve hayranlığın alt boyutları ile istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkisi gözlenmemiştir. Bu nedenle hayranlık toplam puanı ve hayranlığın alt boyutları aracı değişken analizine dâhil edilmemiştir. Aracı değişken analizine sadece öfkenin toplam puanı ve öfkenin alt boyutlarından biri olan “maddi tüketim imkânları” dâhil edilmiştir. Öfkenin alt boyutlarından sadece maddi tüketim imkânlarının dâhil edilmesinin nedeni, ekonomik sistemi meşrulaştırma ile ilişkili çıkan ailesel etkenler ve geleceğe yönelik imkânlar boyutlarının psikolojik iyi oluş ile korelasyon analizlerinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki göstermemesidir.

Varlıklı akranlarla ilgili toplam öfkenin ekonomik sistemi meşrulaştırma ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkideki aracılık rolü Hayes’s PROCESS (2016) Model 4 ile incelenmiştir.

¹ Bu analizlere ek olarak, katılımcıların büyük çoğunluğu objektif yoksulluk sınırının altında olmalarına rağmen algılanan SES’lerini orta düzey olarak belirtmişlerdir. Bundan ötürü iki algılanan statü grubunun (“düşük ve ortanın altı” ve “orta”) sistemi meşrulaştırma eğilimi açısından farklılaşp farklılaşmadıklarına bağımsız örneklem için t-testi ile bakılmıştır. Sonuçlar, sistemi meşrulaştırma düzeyinin algılanan sosyoekonomik statü grupları arasında anlamlı bir farklılık göstermediğine işaret etmektedir, $t(180) = -.30, p = .761$.

Standart hata bootstrap yöntemiyle 5000 tekrarlı olarak analiz edilmiştir. Ekonomik sistemi meşrulaştırma bağımsız değişken, psikolojik iyi oluş bağımlı değişken, varlıklı akranlarla ilgili toplam öfke ise aracı değişken olarak modele dâhil edilmiştir. Ekonomik sistemi meşrulaştırmanın psikolojik iyi oluş üzerindeki toplam etkisi ($b = 0.25$, $SH = 0.12$, $p = .047$; $95\% GA [0.003, 0.492]$), modele toplam öfke dâhil edildiğinde anlamsız hale gelmiştir ($b = 0.19$, $SH = 0.13$, $p = .124$; $95\% GA [-0.054, 0.441]$). Dolaylı etki istatistiksel olarak sıfırdan farklı bulunmuştur (dolaylı etki = 0.05 , $SH = 0.03$, $95\% GA [0.004, 0.125]$). Araştırmanın beklentileri ile tutarlı olarak, varlıklı akranlara ilgili öfke, ekonomik sistemi meşrulaştırma ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiye tam aracılık etmektedir (Hipotez 4a; bkz. Şekil 1). Araştırmada alternatif bir model de test edilmiştir. Alternatif modelde, ekonomik sistemi meşrulaştırmanın, öfke ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiye aracılık edip etmediği incelenmiştir. Bu modelde öfke toplam puanı bağımsız değişken, psikolojik iyi oluş bağımlı değişken ve ekonomik sistemi meşrulaştırma aracı değişken olarak analize dâhil edilmiştir. Sonuçlar, ekonomik sistemi meşrulaştırmanın dolaylı etkisinin anlamsız olduğunu göstermiştir (dolaylı etki = -0.03 , $SH = 0.02$, $95\% GA [-0.074, 0.011]$).

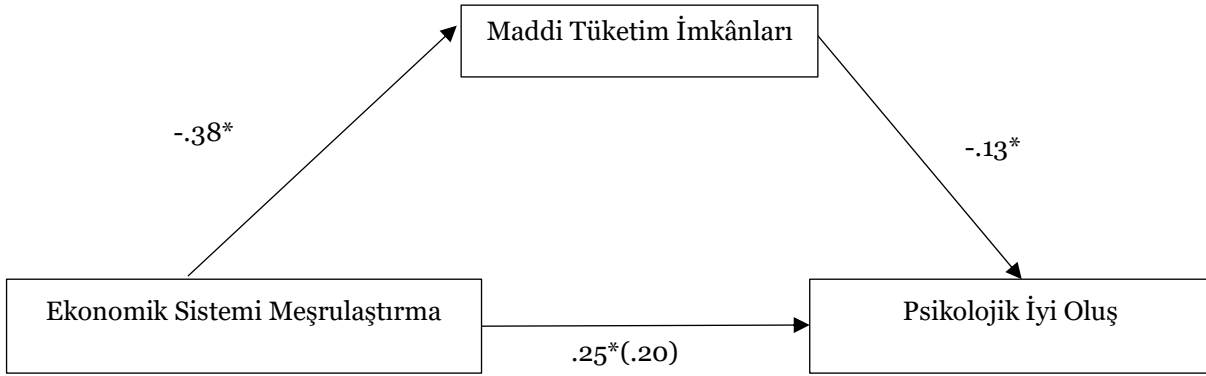

Şekil 1. Toplam Öfkenin Aracı Değişken Rolü

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$. Regresyon katsayıları standardize değildir.

Bir diğer analiz, varlıklı akranlarla ilgili “maddi tüketim imkânları” alanında hissedilen öfkenin aracı rolünü saptamak amacıyla yapılmıştır. Modelde ekonomik sistemi meşrulaştırma bağımsız değişken, psikolojik iyi oluş bağımlı değişken olarak ele alınırken öfkenin “maddi tüketim imkânları” alt boyutu aracı değişken olarak değerlendirilmiştir. Söz konusu değişkenin aracılık rolü Hayes’s PROCESS (2016) Model 4 ile incelenmiştir. Standart

hata bootsrap yöntemiyle 5000 tekrarlı olarak analiz edilmiştir. Ekonomik sistemi meşrulaştırmanın psikolojik iyi oluş üzerindeki toplam etkisi ($b = 0.25$, $SH = 0.12$, $p = .047$; $95\% GA [0.003, 0.492]$), modele varlıklı akranlara karşı “maddi tüketim imkânları” alanında hissedilen öfke dâhil edildiğinde anlamsız hale gelmiştir ($b = 0.20$, $SH = 0.13$, $p = .117$; $95\% GA [-0.049, 0.443]$). Dolaylı etki istatistiksel olarak sıfırdan farklı bulunmuştur (dolaylı etki = 0.05 , $SH = 0.04$, $95\% GA [0.002, 0.137]$). Sonuçlar, varlıklı akranlarla ilgili “maddi tüketim imkânları” alanında hissedilen öfkenin, ekonomik sistemi meşrulaştırma ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiye tam aracılık ettiğini göstermiştir (Şekil 2).

Şekil 2. “Maddi Tüketim İmkânları” Alt Boyutlu Öfkenin Aracı Değişken Rolü

Not. * $p < .05$, ** $p < .01$. Regresyon katsayıları standardize değildir.

Yine, ekonomik sistemi meşrulaştırmanın “maddi tüketim imkânları” alanında hissedilen öfke ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkideki aracı rolünü incelemek için alternatif bir model test edilmiştir. Söz konusu değişkenin aracılık rolü, PROCESS (2016) Model 4 ile incelenmiştir. Standart hata bootsrap yöntemiyle beş bin tekrarlı olarak analiz edilmiştir. Bu modelde “maddi tüketim imkânları” alanında hissedilen öfke bağımsız değişken olarak ele alınırken psikolojik iyi oluş bağımlı değişken ve ekonomik sistemi meşrulaştırma aracı değişken olarak analize dâhil edilmiştir. Sonuçlar ekonomik sistemi meşrulaştırmanın dolaylı etkisinin anlamsız olduğunu göstermiştir (dolaylı etki = -0.02 , $SH = 0.02$, $95\% GA [-0.051, 0.008]$).²

² Cinsiyetin ekonomik sistemi meşrulaştırma ve toplam hayranlık puanı arasındaki ilişkiyi düzenleyip düzenlemediği Hayes’s PROCESS (Model 1) vasıtasıyla incelenmiştir. Buna göre, sistemi meşrulaştırma bağımsız değişken, cinsiyet düzenleyici değişken ve hayranlık toplam puanı bağımlı değişken olarak analize dahil edilmiştir. Sonuçlar, cinsiyetin ($b = -0.12$, $SH = 0.57$, $t = -0.21$, $95\% GA = [-1.25, 1.01]$, $p = .832$) ve sistemi meşrulaştırmanın ($b = 0.07$, $SH = 0.40$, $t = 0.18$, $95\% GA = [-0.71, 0.85]$, $p = .861$) ana etkisinin anlamlı olmadığını göstermiştir. Cinsiyet ve sistemi meşrulaştırma arasındaki etkileşimin

Tartışma

Bu araştırma, görece düşük SES'ye sahip ailelerden gelen ergenlerin psikolojik iyi oluşlarında ekonomik adaletsizlikle ilgili inanç ve algılarının ve varlıklı akranlarla ilişkili öfke ve hayranlık duygularının rolünü, sistemi meşrulaştırma kuramı perspektifinden incelemiştir. Bu anlamda ilgili çalışma; klinik psikoloji, sosyal psikoloji ve gelişim psikolojisi perspektiflerini bir araya getirmeye çalışmıştır.

Araştırma bulguları Hipotez 1, 2a, 3, ve 4a ile tutarlı olarak bulunmuştur. Ayrıca sonuçlar, ekonomik sistemi meşrulaştırma eğiliminin “maddi tüketim imkânları”, “ailesel etkenler” ve “geleceğe yönelik imkânlar ve güç” ile ilgili konularda varlıklı akranlarla ilişkili öfkeyle negatif ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, öfkenin “maddi tüketim imkânları”, “yetkinlik ve fiziksel çekicilik” ve “kişilerarası ilişkiler” alt boyutlarının ve hayranlığın “maddi tüketim imkânları” ve “kişilerarası ilişkiler” alt boyutlarının psikolojik iyi oluş ile negatif ilişkisi saptanmıştır. Bunun yanı sıra, düşük SES'den ergenlerin sistemi meşrulaştırma ve psikolojik iyi oluşları arasındaki ilişkiye öfke ve “maddi tüketim imkânları” alt boyutlu öfke dâhil edildiğinde ilişki anlamsız hale gelmektedir. Mevcut araştırma, varlıklı akranlara yönelik duyguların ve ekonomik eşitsizliğe ilişkin algı ve inançların düşük SES'den ergenlerin iyi oluş durumunu anlamada önemli faktörler olduğunu ortaya koymuştur.

Psikolojik İyi Oluş Alanyazınına Katkılar

Araştırmanın bulguları, psikolojik iyi oluş literatürü için kuramsal doğurgulara ve özgün katkılara sahiptir. İlk olarak, daha önce de belirtildiği gibi, mevcut çalışmalar, çocuk ve ergenlerin psikolojik iyi oluşunda, ailesel faktörler ve çeşitli sosyo-demografik özelliklerin rollerine odaklanılmışlardır (örn., Shek, 1998; Harker, 2001). Literatürde özellikle ergenlerin psikolojik iyi oluşlarıyla ilişkili olabilecek ekonomik düzen ile ilgili algılarına ve duygularına yeterince bakılmamıştır. Bu çalışma hem ergenlerin ekonomik düzen ile ilgili algılarının hem

istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur $b = -0.08$, $SH = 0.24$, $t = -0.32$, %95 GA = [-0.54, 0.39], $p = .750$)

Yine, cinsiyetin ekonomik sistemi meşrulaştırma ve toplam öfke puanı arasındaki ilişkiyi düzenleyip düzenlemediği Hayes's PROCESS (Model 1) vasıtasıyla incelenmiştir. Buna göre, sistemi meşrulaştırma bağımsız değişken, cinsiyet düzenleyici değişken ve öfke toplam puanı bağımlı değişken olarak analize dahil edilmiştir. Sonuçlar, cinsiyetin ($b = -0.26$, $SH = 0.39$, $t = -0.69$, %95 GA = [-1.37, 0.85], $p = .645$) ve sistemi meşrulaştırmanın ($b = -0.27$, $SH = 0.39$, $t = 0.70$, %95 GA = [-0.71, 0.85], $p = .450$) ana etkisinin anlamlı olmadığını göstermiştir. Cinsiyet ve sistemi meşrulaştırma arasındaki etkileşimin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı bulunmuştur $b = 0.003$, $SH = 0.23$, $t = .001$, %95 GA = [-0.46, 0.46], $p = .999$).

de varlıklı yaşlılarıyla ilişkili duygularının rolüne işaret etmektedir. Araştırmanın, bu yönüyle, ergenlerde psikolojik iyi oluş literatürüne katkı sağladığı düşünülmektedir.

Çalışmada bulgular Hipotez 1 ile tutarlılık sergilemektedir. Hipotez 1 ile tutarlı olarak ekonomik sisteme meşruiyet atfetmek ergenlerin iyi oluşuyla pozitif ilişkili bulunmuştur. Sistemi meşrulaştırmanın acıları hafifletici bir işlevi olması yani zor koşulları katlanabilir kılmak için bir baş etme mekanizması olarak olumsuz duyguları azaltması ve iyi oluşu arttırması, ilgili alanyazındaki çalışmalarda gösterilmiştir (Harding ve Sibley, 2013; Jost ve Hunyady, 2003). Bununla beraber, kısa vadede sistemi meşrulaştırma acıları hafifletici bir işleve sahip olsa da uzun vadede dezavantajlı grupta psikolojik sağlığı olumsuz etkileyerek depresyonu, nörotizmi, düşük yaşam doyumunu ortaya çıkarabilmektedir (Godfrey ve diğerleri, 2019; Jost ve Thompson, 2000). Bundan dolayı, kısa vadede bu koruyucu işlev, dezavantajlı ergenler için uzun vadede psikolojik sağlığı olumsuz etkileyici bir etkene dönüşebilir (John ve Hunyady, 2002; Harding ve Sibley, 2013). Üstelik ekonomik statü farklılıklarını adil ve meşru algılamak toplumsal düzeyde statü hiyerarşisinin ve yoksulluğun sürmesine sebep olmaktadır.

Araştırmada, düşük SES'den ergenlerin iyi oluşunda duyguların rolünün incelenmiş olması, araştırmanın ilgili literatüre katkı sağlayacağı düşünülen özgün bir yanıdır. Duygular gibi sosyal etkileşim de ergenlik döneminde oldukça önem taşımaktadır (Spear, 2000). Ergenler ve çevre arasındaki etkileşim ruhsal sağlığı ve iyi oluşu etkilemektedir (Call ve diğerleri, 2002). Bu etkileşimde özellikle akran ilişkilerinin ve karşılaştırmaların önemli bir yeri vardır (Bayraktar, 2007; Çivitçi, 2010). Duygular ergenlik döneminde akran ilişkilerinin başlatılmasında ve sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Aviles ve diğerleri, 2006). Dahası, bu dönemde akran görüşleri aile üyelerininkinden daha önemli hale gelmektedir (Larson ve Richards, 1991; Larson ve diğerleri, 1996). Bu nedenle psikolojik iyi oluş, özellikle akranlarla ilgili duygusal deneyimlerden etkilenebilir. Bu açıdan bakıldığında çalışmada öfke toplam puanının psikolojik iyi oluşla negatif ilişkisi gösterilmiştir (Hipotez 3a). Öfke toplam puanının yanı sıra öfkenin alt boyutlarından bazıları da psikolojik iyi oluşla negatif ilişkili bulunmuştur. İyi oluş ve öfke arasında gözlenen negatif ilişkinin farklı yaşam alanlarında (örn., yetkinlik ve fiziksel çekicilik algısı, kişilerarası ilişkiler) saptanması, sosyo-statü farklılıklarının gözlemlendiği çeşitli alanlarda hissedilen öfkenin de iyi oluşla yakından ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Örneğin, iyi oluşun öfkenin alt boyutları ile negatif ilişkisi incelendiğinde, bu ilişkinin, ergenlerin varlıklı arkadaşlarının maddi tüketim imkânları, yetkinlik ve fiziksel çekicilik algısı ve diğer insanlarla olan ilişkileri bağlamında ortaya çıktığı görülmektedir.

İyi oluşla bu alt boyutlardaki öfkenin ilişkisinin nedenleri, her boyuta göre farklılaşabilir. Örneğin, varlıklı akranların maddi tüketim imkânları ile ilgili öfke, ergenlikte

önemli olan çevresel kontrol gücünün eksikliğine işaret edebilir. Ergenlik döneminde ergenlerin çevrelerini kontrol edebilmelerine ve çevrelerinde fark edilebilir değişiklikler yapabileceklerine dair düşüncelerinin önemli bir yeri vardır (Hill ve diğerleri, 2013). Düşük SES'den olmaları ergenlerin çevresel kontrol gücünü hissetme ihtiyacını zedeliyor olabilir. Algılanan çevresel kontroldeki zorluk, ergenlerin psikolojik iyi oluşlarını düşürebilmektedir (Ryff, 1989).

Psikolojik iyi oluşun yapı taşlarından biri olan kendini kabul etme (self-acceptance) (Ryff, 1989), ergenlik döneminde de tarih boyunca önemli bir yer tutmuştur (bkz., Drake ve Ford, 1979; Medinnus, 1965). Düşük SES'den ergenlerin varlıklı yaşlılarını kendilerinden daha yetkin ve fiziksel olarak daha çekici görmeleri ergenlerin kendilerini kabul etmelerini zorlaştırıyor olabilir. Bu durum da öfke yaratarak ergenlerin psikolojik iyi oluşlarını olumsuz etki ediyor olabilir.

Aynı zamanda, yoksul ergenlerin hissettikleri öfke, çoğu zaman başkaları ile empati kurmada da zorlanmaya, sosyal uyumun engelleyici olabilmesine ve dürtüsel ve saldırgan tepkilere sebep olmaktadır (Feindler ve Engel, 2011). Ayrıca öfke, akranlar tarafından reddedilme ile de pozitif ilişkilidir (Leary ve diğerleri, 2006). Bu çerçevede, ergenlerin öfke duygusu ve psikolojik iyi oluşu arasındaki ilişki Ryff'in (1989) ileri sürdüğü ve psikolojik iyi oluşun alt boyutlarından biri olan "diğerleri ile olumlu ilişkiler" perspektifinden ele alınabilir. Ryff (1989), olumlu ilişkileri "başkalarıyla açık ve güvenilir ilişkiler kurma ve güçlü empati ve sevgi duyguları" (s. 1072) olarak tanımlamıştır. Düşük SES'lü ergenlerin "kişilerarası ilişkiler" bağlamında hissettiği öfke "diğerleri ile olumlu ilişkiler" kurmalarını zorlaştırıyor ve psikolojik iyi oluşlarını azaltıyor olabilir.

Çalışmanın bulguları Hipoez 3b'yi destekler niteliktedir. Psikolojik iyi oluş, ergenlerde, varlıklı akranlarla ilgili özellikle "maddi tüketim imkânları" ve "kişilerarası ilişkiler" alanlarındaki hayranlıkla ilişkili bulunmuş olup, iyi oluş ve söz konusu alanlar arasında negatif bir korelasyon mevcuttur. Bu ilişki birkaç açıdan ele alınabilir. İlk olarak, hayranlık duygusu yukarı doğru sosyal karşılaştırma durumlarında ortaya çıkabilmektedir (Cohen-Charas, 2009). Hayranlık duygusu hayranlık duyan kişilerin kendilerini önemli niteliklerden veya becerilerden yoksun, diğerinden aşağı olarak algılamasına etki edebilir (Schindler, 2014). İlgili alanyazında kişilerin kendilerini sosyal becerilerden yoksun algılamaları ile psikolojik iyi oluş arasındaki ilişki negatif olarak ortaya konmuştur (Segrin ve Taylor, 2007). Hissedilen hayranlık, yukarı doğru sosyal karşılaştırma yaptıklarında, ergenlerde varlıklı akranlarının paranın gücü ile sahip olabildikleri şeylere ulaşamayacakları ve akranlarının diğer kişilerle olan ilişkilerini deneyimleyemeyecekleri algısını güçlendiriyor olabilir. İkinci olarak, hayranlık duygusu ergenlerin bu alanlarda daha iyi olabilmek amacıyla sergileyebileceği performansı

geliştirmek için gerekli olan motivasyonlarını engelliyor olabilir (örn. bkz. Van de Ven ve diğerleri, 2011). Bu durumda hayranlık, ergenlerin kendilerini geliştirebilmelerine yönelik umutlarına olumsuz etki ediyor olabilir. Zira umut, “*insanların arzu ettikleri hedeflere giden yolları ve bu yolları kullanmak için gerekli motivasyonu üretebileceklerini algıladıkları hedefe yönelik düşünme*” olarak tanımlanabilir (Snyder, 1995 s. 355). Stresli yaşam olayları ve ergen refahı arasında bir aracı olarak tanımlanan umudun ise iyi oluş ile pozitif ilişkili olduğu bulunmuştur (Valle ve diğerleri, 2006).

Sistemi Meşrulaştırma Alanyazına Katkılar

Bu araştırmada, ekonomik sistemi meşrulaştırmanın alanyazına özgün katkısı, kuramın ergen örneklem üzerinden incelenmiş oluşudur. Bugüne kadar sistemi meşrulaştırma genelde yetişkinlerle çalışılmıştır (bkz., Godfrey ve diğerleri, 2019). Bu çalışma, ergenlerin de yaşadıkları ekonomik sistemi meşrulaştırmalarıyla öfke arasındaki olumsuz ilişkiyi ortaya koymuştur. Özellikle maddi güç alanında hissedilen öfkeyle, ergenlerin iyi oluşları arasında da aynı örüntü olduğu gösterilmiştir. Ekonomik sistemi meşrulaştırmanın koruyucu rolünün yanı sıra bu negatif ilişki insanların motivasyonları ile tutarlı duygular hissetmeleri ile de açıklanabilir (bkz. Tamir, 2016). Ergenler de tıpkı yetişkinler gibi ekonomik sistemi meşrulaştırma motivasyonlarıyla tutarlı olarak yüksek gelir grubundakilere karşı daha az öfke hissetmektedirler.

Ergenlerin birçok yönüyle yetişkinlik döneminden ayrışmasının yanı sıra tıpkı yetişkinler gibi dış gruba daha az öfke duygusu hissetmeleri sosyal bilişsel kuramlar perspektifinden (örn. Bandura, 1989; 2002) ele alınabilir. Sosyal bilişsel kuramcılar, duygu, düşünce ve davranış gelişimini başkalarını gözleme yöntemi ile oluşturduklarını ileri sürerler (Bandura, 1999). Örneğin, babasının öfke duygusunu deneyimlediğine şahit olan kişiler bu duygu durumunu öğrenip kendileri de benzer duyguları deneyimleyebilirler (Santrock, 2010). Sosyal bilişsel kuramcılardan Bandura'nın kuramı da insan gelişimindeki bilişsel süreçlerin çevreden ve model almadan ayrışamayacağını öne sürmektedir (Bandura, Walters 1977). Bu öğrenme ve gelişim modeli; davranış, kişi/biliş ve çevre öğelerini içermektedir. Kişinin yaşamsal stratejileri ise biliş ögesi içerisinde ele alınabilir (Bandura 2010). Bu kuramdan yola çıkarak ergenlerin yaşadığı çevre ve rol modelleri ile etkileşime girerek hem sistemi meşrulaştırma eğilimini geliştirmiş olabildikleri hem de yine ebeveyn veya çevrelerini model alma ile sistemi meşrulaştırmayla uyumlu duygular deneyimlemeyi öğrendikleri düşünülebilir.

Bildiğimiz kadarıyla, ekonomik sistemi meşrulaştırma ile hayranlık arasındaki ilişkiyi doğrudan inceleyen bir çalışma yoktur ve bu çalışmada beklenenin aksine ekonomik sistemi

meşrulaştırmayla hayranlık ve hayranlığın alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır (Hipotez 2b). Araştırmalar, ergenlik döneminin özellikle negatif duyguların daha yoğun hissedildiği bir dönem olduğunu ortaya koymuşlardır (örn. Arnett, 1999; Brooks-Gunn ve diğerleri, 1994). Söz konusu değişkenlerin arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkinin çıkmamasına dair muhtemel açıklama, bu bilgi ışığında, ergenlerin pozitif duygu olarak ele alınan hayranlığı negatif duygu olan öfke kadar yoğun hissetmemeleri olabilir. Diğer olasılık, ergenlerin hayranlığı kıskançlık gibi benzer duygulardan ayırt etmekte zorlanmış olmaları olabilir (bkz., Onu ve diğerleri, 2016). Son olarak, araştırmaya katılan kişilerin ölçeklerde, gerçek düşüncelerini veya duygularını yansıtan cevapları vermek yerine sosyal olarak daha arzu edilir veya kabul edilebilir olduğuna inandıkları cevapları seçme eğilimini ifade eden sosyal arzulanırlık durumu söz konusu olabilir (Grimm, 2010). Ergen örneklem sosyal arzulanırlık nedeniyle varlıklı akranlarına yönelik hayranlık duygularını tümüyle yansıtmamış olabilir.

Katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde, objektif ölçütlere göre, tüm katılımcılar yoksulluk sınırı altında olmalarına karşın kendi sosyo-ekonomik düzeylerini çoğunlukla orta düzey olarak algıladıkları gözlemlenmiştir. Bu durum, Jost ve Hunyady'nin (2005) öne sürdüğü, dezavantajlı grup üyelerinin statükoyu rasyonelleştirmeye yönelik eğilimleriyle tutarlıdır. Kişiler içinde buldukları dezavantajlı koşulları meşrulaştırarak objektif olarak dezavantajlı oldukları durumu daha katlanır hale getirirler (Jost ve Hunyady, 2005).

Duygular Alanyazınına Katkılar

İlgili çalışmanın duygular literatürüne de katkıları mevcuttur. Duygular sadece kişisel motivasyondan ve değerlendirmelerden ortaya çıkan duygulara tekabül eden birey temelli duygularla (Frijda, 1986) sınırlandırılmaz. Grup-temelli (Smith ve diğerleri, 2007) ve sistem-temelli (Solak ve diğerleri, 2012) duygular da söz konusudur. Grup-temelli duygular “bir bireyin belirli bir sosyal gruptaki üyeliğine bağlı olan ve bir bütün olarak grupla alakalı olduğu algılanan olaylara yanıt olarak ortaya çıkan duyguları” ifade eder (Goldenberg ve diğerleri, 2014; sf. 581). Sistem-temelli duygular ise, sistem düzeyindeki (örn. sosyo-politik sistem, ekonomik sistem, bürokrasi, sistemdeki düzenlemeler ve işleyiş) hedef, motivasyon, değerlendirme ve arzularından kaynaklanmaktadır. Ergenlik, insanların kendilerini çoğunlukla dış gruplarla karşılaştırdığı bir dönemdir (Irons ve Gilbert, 2005). Ergenlerin sosyo-ekonomik durumu da mevcut sosyo-ekonomik sistemin parçasıdır ve sosyo-ekonomik durumla ilgili değerlendirmeleri de ekonomik sistemle ilgili düşüncelerini yansıtmaktadır. Bu noktada, ergenlerin birey temelli duygularının yanı sıra grup-temelli ve sistem-temelli duygularını

anlayabilmek de önem taşımaktadır. Bu araştırmada düşük SES'lü ergenlerin varlıklı dış ergen grubuna karşı ne derece hayranlık ve öfke hissettikleri sorularak ergenlerin hem grup duyguları hem de sistem duyguları anlaşılmasına çalışılmıştır. Düşük gelirli ergenlerin varlıklı akranlarıyla ilgili hissettikleri duygularla ilgili çalışmalar sınırlıdır. Dolayısıyla bu araştırmanın bulguları, ergenlik literatürüne, ergenlerin sosyal ilişkileriyle ilgili duyguların iyi anlaşılmasına katkıda bulunabilir.

Bu araştırmada akran temelli araştırılan duygulardan biri olan öfke ve hayranlık, aslında yoksullukla ilgili yapılan diğer çalışmalarda çoğunlukla bağlamla ilişkisiz ve bireysel düzeyde ölçülmüştür (örn., “Kendimi öfkeli hissediyorum.”). Yoksulluk statü ve güç ilişkilerinin yarattığı sosyal bir bağlamda yaşandığından duyguları da bağlamsallaştırarak ölçmek önemlidir (bkz. Pliskin, Ruhrman ve Halperin, 2020). Bu çalışmada öfke ve hayranlık duyguları bağlamsallaştırılarak (daha varlıklı akranların vurgulandığı sosyal-statü hiyerarşileri bağlamında) incelenmiştir. Ölçülen çeşitli bağlamlarda, aynı alt boyutları paylaşan öfke ve hayranlık duygularının psikolojik iyi oluşla ortaya koydukları ilişkide kesişim alanları “maddi tüketim imkânları” ve “kişilerarası ilişkiler” olmuştur. Alt boyutlar içerisinde bu iki boyutun psikolojik iyi oluşla olan ilişkisi bu duyguların özellikle bu bağlamlarda önemli olduğunu göstermiştir. Bu açıdan bakıldığında, ergenlerin iyi oluşlarındaki duygularının rolüne duyguları bağlamsallaştırarak incelemek önemli bir araştırma doğurgusudur.

Klinik Doğurgular

Sosyo-politik faktörlerin kişilerin ruhsal sağlığı üzerinde etkileri vardır ve dolayısıyla psikoterapinin sosyo-politik bağlama duyarlı bir bakış açısı içermesi önemlidir. Böylece bu tür psikoterapiler, özellikle de sosyo-politik faktörlerden dolayı dezavantajlı konumda olan grupların üyeleri için daha anlamlı hale gelecektir (Krawitz ve Watson, 1997).

Düşük gelirli bireyler terapi ihtiyaçları var olmasına rağmen maddi (Snowden ve Thomas, 2000) ve sosyal temelli (örn., etiketlenme, bkz. Nadeem ve diğerleri, 2007) engellerden ötürü terapi hizmetlerinden yararlanamamaktadırlar (Santiago ve diğerleri, 2013). Tüm engellerin yanı sıra, düşük SES'den kişiler ömrü boyunca her alanda daha az maddi kaynağa ulaşabilmektedir ve bu nedenle de psikolojik problemlerini çözmek için ellerinde daha az seçenekleri bulunmaktadır (Krawitz ve Watson, 1997). Bu sorunla birlikte; düşük gelirli bireylerin kanıta dayalı hizmetlere erişebildiğinde ise bu hizmetlerden önemli ölçüde yarar sağladıkları görünmektedir (Santiago ve diğerleri, 2013). Dolayısıyla düşük gelirli çocuklar ve yetişkinler için yüksek kaliteli ruh sağlığı hizmetleri oldukça önem taşımaktadır (Santiago ve diğerleri, 2013). Tüm bu nedenlerden dolayı yoksul gruplarla çalışılırken bu grupların ihtiyaçlarını karşılayan iyi bir psikoterapi hizmetinin sağlanabilmesi için kişilerin içinde

bulunduğu ekonomik durumdan kaynaklı deneyimlerinin terapist tarafından iyi bilinmesi gerekmektedir (Krawitz ve Watson, 1997). Fakat psikologlar, günümüzde düşük SES'den bireylerin terapi deneyimleri hakkında az bilgiye sahiplerdir (Smith, 2005).

Mevcut araştırmanın sonuçları psikoterapi hizmeti veren profesyonellerin düşük SES'den bireylerle çalışırken dikkat edebilecekleri bazı noktaları göstererek klinik doğurgular taşımaktadır. Mevcut çalışma, düşük SES'lü ergenlerde psikolojik iyi oluşun ekonomik sistemi meşrulaştırma ile pozitif, hayranlık ve öfke duyguları ile negatif ilişkisini ortaya koymuştur. Bu sonuçlar ışığında, düşük SES'ye sahip ergenlerle çalışan terapistlerin ergenlerin iyi oluşlarını, içinde yaşadıkları sosyo-ekonomik koşulların da beraberinde getirdiği çeşitli sosyal ve psikolojik faktörleri göz önünde bulundurarak daha bütüncül bir bakış açısıyla ele almaları gerektiği düşünülmüştür. Dezavantajlı ergenlerin psikolojik iyi oluşları ele alınırken kanıta dayalı terapilerin etkililiğinin artırılmasında, kişinin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik düzeni nasıl anlamlandırdığının ve bu düzen içindeki akranlarla ilgili duygularının neler olduğunun anlaşılması rol oynayabilir. Örneğin, mevcut çalışma, ekonomik sistemi meşrulaştırmanın düşük SES'den ergenlerin psikolojik iyi oluşunu olumlu yönde yordadığını göstermiştir. Sistemi meşrulaştırma kuramına göre, dezavantajlı grup üyeleri mevcut sistemi meşrulaştırmaya eğilimlidir (Jost ve diğerleri, 2003). Kurama göre bu durumun nedeni dezavantajlı grupların kendi zor koşullarının hem farkında olup hem de bunların içinde değişiklik yapmadan yaşamaya çalışmasının bilişsel çelişki yaratmasıdır (Jost ve Hunyady, 2005). Bununla beraber, sistemi meşrulaştırmak kısa vadede kişinin stres ve acılarını azaltıcı bir etkiye sahip olsa da uzun vadede psikolojik sağlığı için olumsuz sonuçları mevcuttur (Jost ve Thompson, 2000). Bu yüzden profesyoneller ergenler ile çalışırken onların bilişsel çelişkilerini anlamalı, azaltmalı ve ergenlerin içinde buldukları koşullar üzerinde kontrol güçlerini ve problem çözme becerilerini geliştirmelidir.

Aynı zamanda ruh sağlığı çalışanları, ergenlerin sistemi meşrulaştırmalarına katkı sağlayan başka etkenlere de dikkat çekebilirler. Örneğin, yoksullara yönelik kalıpyargılar bunlardan biri olabilir. Birçok çalışma, düşük sosyo-ekonomik sınıftan veya yoksul olan kişilerin tembel ve sorumsuz olarak görüldüğünü göstermiştir (örn., Cozzarelli ve diğerleri, 2002). Hatta yoksulların kendisi bile bu tür kurbanı suçlayıcı inançları içselleştirebilmektedir (Kluegel ve Smith, 1986). Sistemi meşrulaştırma kuramı bağlamında yapılan çalışmalarda, insanların ekonomik sistemi adil ve meşru gördükçe, yoksulluğa yönelik daha fazla bu tür bireyci atıflar yaptıkları bulunmuştur (örn. Solak, 2008). Bu tür bireyci atıflar da düşük SES'ye sahip ergenlerin varlıklı dış gruba karşı daha az öfke ve daha fazla hayranlık hissetmelerine, böylece kısa vadede psikolojik rahatlama yaşamalarına katkı sağlarken ancak uzun vadede

kendilerine ilişkin olumlu algılarını ve iyi-oluşlarını olumsuz etkileyebilir. Tüm bu sistemi-meşrulaştırıcı süreçler ele alınarak, ergenlerin sistemi meşrulaştırma eğilimleri azaltılabilir.

Bunun yanı sıra, klinik ortamda terapistler, ergenlerin duygularına ve duyguların sonuçlarına da odaklanmalıdır. Örneğin, profesyoneller düşük SES'den ergenlerin öfkesi üzerinde çalışırken, ergenlerin varlıklı akranlarla yaptıkları sosyal karşılaştırmalara ve bu karşılaştırmalar sonucunda en çok hangi alanda öfke hissettiklerini saptayabilirler ve ergenlere öfke kontrol stratejileri öğretebilirler. Öfke ergenlerde, kendilerine ya da başkalarına zarar verme, iş ve okul ortamlarında problemler yaşamak ya da kişilerarası ilişkileri sonlandırma gibi sonuçlar doğurabilir (Deffenbacher ve diğerleri, 1996). Dolayısıyla klinik ortamlarda öfke duygusunu ele almak önem taşımaktadır. Bu çalışma düşük SES'den ergenlerin öfkenin özellikle “maddi tüketim imkânları”, “yetkinlik ve fiziksel çekicilik” ve “kişilerarası ilişkiler” alt boyutlarında iyi oluş ile negatif ilişkisini göstermiştir. Terapistler terapi sürecinde özellikle bu alanlara odaklanıp ergenin bu alanlarda nelere ihtiyaç duyduğu ve sosyo-ekonomik duruma ilişkin algılarının temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasına nasıl etki ettiğine odaklanabilirler. Temel psikolojik ihtiyaçlar, doğuştan ve evrensel olduğu belirtilen çevre ile ilişkililik, özerklik ve yeterlilik ihtiyacıdır. Aynı zamanda bu ihtiyaçların insan motivasyonunu ve gelişimini yönlendirdiği söylenir (Roman ve diğerleri, 2015). Ergenlerle yetkinlik ve fiziksel çekicilik algıları çalışılabilir ve kendi yetenek ve değerlerini keşfetmeleri, okul başarısı için motive olma ve duygu düzenleme stratejilerini etkin uygulamaları yolunda ergenler desteklenebilir.

Sınıf ortamında, sosyal statü, ergenlerin maddi gelirlerinin yanı sıra elde edilen başarılar (hayran olunma) ve ilgi (beğenilme) ile belirlenebilir. Hayran olunma, içerisinde rekabeti, beğenilme ise akran tarafından kabul ya da reddedilmeyi içermektedir ve bu iki durum ergenlerde depresyonla yakından ilişkili bulunmuştur (Oldehinkel ve diğerleri, 2007). Dolayısıyla klinik ortamlarda ergenlerin akran hayranlığı üzerine çalışmak önem arz etmektedir. Hayranlık duygusu için, bu çalışmada ergenlerin yukarıya doğru sosyal karşılaştırmalar sonucu özellikle “maddi tüketim imkânları” ve “kişilerarası ilişkiler” alanlarında varlıklı akranlarla ilgili hissedilen hayranlığın psikolojik iyi oluşlarıyla negatif ilişkisi gösterilmiştir. Bu çerçevede, ergenlerin kendilerini kişilerarası ilişkilerde yetersiz bulduğu alanlar tespit edilebilir ve hem sosyal beceri kazanımları desteklenebilir hem de sosyal karşılaştırmaların olumsuz sonuçları ile nasıl baş edecekleri üzerinde durulabilir. Ergenlerin düşük gelirli bir aileden gelmenin kişisel hayatlarında yarattığı güçlüklerle ve kişilerarası ilişkilere nasıl yansıtıldığına dair algılarına odaklanılabilir ve hem algılanan bu zorluklar hem de kişilerarası ilişkilerdeki yansımaları üzerinde çalışılabilir. Ergenlerin “ailesel etkenler” alanında öfkeden daha çok hayranlık besledikleri bulunmuştur. Terapistler ergenlerin aile

dinamiklerini de dikkate alabilirler. Hayranlık duygusu, yukarı doğru sosyal karşılaştırmayı içerdiğinden ergenlerde değersizlik duygusunu tetikleme riskine sahip olabilir. Terapi ortamında terapistler, hayranlık duygusuyla çalışırken ergenlerin değersizlik duygusunun tetiklenmesinin engellenmesine, bununla paralel olarak da ergenlerin sosyal becerilerini, okul başarılarını ve öz benliklerini geliştirmeye odaklanabilirler.

Bir tedavi modeli olarak, terapistler hem bireysel hem de grup terapileri uygulayabilir. Grup terapileri, dezavantajlı akranların algılarını, duygularını ve yaşamsal alanlardaki deneyimlerini daha kolay paylaşabilecekleri bir zemin oluşturabilir. Bireysel terapilerde terapistler Bilişsel Davranışçı Terapi, Şema Terapi ve duygu odaklı terapiler uygulayabilirler. Terapi sürecinde, terapistler görece düşük SES'ye sahip dezavantajlı ergenlerle çalışırken kendilerine şu soruları sorabilirler: “Ergen danışan bu durumu nasıl algılıyor?”, “Ergen danışanın bu algısı içinde yaşadığı sosyo-ekonomik koşullardan ve bu koşullara ilişkin anlamlandırmalardan nasıl etkileniyor?”, “Bu algının kısa ve uzun süreli yarar ve zararları neler?”, “Bu algı, ergenin hangi psikolojik ihtiyaçlarını karşılıyor ve hangi psikolojik ihtiyaçlarının karşılanmasını engelliyor?”, “Bu algı hangi koşullarda tetikleniyor?”, “Ergen bu duruma ve dış grup üyelerine karşı ne hissediyor?” ve “ Bu algı ve duyguların psikolojik sağlık, okul başarısı, gelecek hedefleri, benlik algısı, kişilerarası ilişkiler, aile bağları gibi alanlardaki sonuçları nelerdir? ”.

Sınırlılıklar ve Gelecek Çalışmalara Yönelik Öneriler

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları vardır. İlk olarak, çalışma kesitsel ve korelasyonel bir çalışmadır. Dolayısıyla değişkenler arasındaki neden-sonuç ilişkisini ve uzun vadede sistemi meşrulaştırmayla psikolojik iyi oluş arasındaki negatif ilişkiyi aydınlatmada sınırlıdır. Ayrıca çalışmada öfke ve hayranlık duygularının ortalamaları ölçeklerin orta noktalarından düşük bulunmuştur. Gelecekteki çalışmalar, bu değişkenleri deneysel ve boylamsal yöntemlerle ele alarak sistemi meşrulaştırmanın psikolojik iyi oluş üzerinde uzun vadede negatif etkisini inceleyebilirler. Aynı zamanda ekonomik sistemi meşrulaştırma ölçeği (% 16.00), öfke ölçeği (% 43.76) ve hayranlık ölçeği (% 42.87) temel bileşenler analizlerinde toplam varyanslarının yüksek olmayan değerlerini açıklamaktadır. İleriki çalışmalar ergenlerde faktör analizlerinde varyansını daha yüksek düzeyde açıklayan materyaller kullanabilirler.

İkinci olarak, sistemi meşrulaştırma ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkiye aracılık eden başka faktörler de olabilir. Bu çalışmada, sistemi meşrulaştırıcı inançlar ve duygulara odaklanılmıştır. Ergenlik, duygulanmanın çocukluk veya yetişkinlik dönemine kıyasla daha sık ve daha yoğun olarak hissedildiği bir dönemdir (Larson ve diğerleri, 1980; Larson ve Lampman-Petratis, 1989). Bu nedenle, duygu düzenlemenin özellikle ergenlik döneminde

önemli bir rolü vardır (Silk, Steinberg ve Morris, 2003). Bu bağlamda, duygu düzenleme stratejileri (Gross, 1998a) sistemi meşrulaştırma ve duygular arasındaki ilişkiye aracılık edebilir. Gelecek çalışmalar düşük SES'ye sahip ergenlerde sistemi meşrulaştırma ve iyi oluş arasındaki ilişkide duygu düzenleme stratejilerinin aracılık etkisini ve bu etkinin iyi oluş sürecine katkısını araştırabilir. Örneğin, kişiler sosyo-politik sistem ile ilgili olumsuz duygularını duygu düzenleme stratejilerinden, bilişsel yeniden değerlendirme kullanarak azaltabilirler. Bilişsel yeniden değerlendirme, kişilerin düşünme biçimlerini değiştirerek duygusal deneyimi değiştirmelerine karşılık gelmektedir (John ve Gross, 2004). Bu bağlamda kişiler içinde buldukları ekonomik sistemi yeniden değerlendirmeye öfkelerini azaltıyor olabilirler.

Bu çalışma, yetişkin örnekleminde ortaya konan, sistemi meşrulaştırma ve psikolojik iyi oluş arasındaki pozitif ilişkiyi ergen örnekleminde de ortaya koymuştur. Gelecekteki çalışmalar, ergenlik ve yetişkin popülasyonda da saptanan bu durumun hangi noktalarda benzerlik ve farklılık gösterdiğini inceleyebilirler.

Son olarak, öfkenin ve hayranlığın çeşitli bağlamlarda (örn., maddi güç, kişilerarası ilişkiler vb.) iyi oluş ile ilişkisine hangi mekanizmaların yol açtığının incelenmemiş olması, çalışmanın bir diğer sınırlılığıdır. Örneğin, ekonomik sisteme meşruiyet atfetmeyenler arasında maddi imkânsızlıklardan doğan öfke kişinin çevresi üzerindeki kontrol algısını düşürerek iyi oluşu olumsuz etkileyebilir buna karşın kişilerarası alandan doğan öfke kişinin kabul ihtiyacının karşılanmaması sonucu iyi oluşu olumsuz etkileyebilir. İleriki çalışmalarda bu ilişkilerin altında yatan olası değişkenler (örn. ergenin çevresel kontrol algısı, ebeveynlerin ekonomik sisteme ilişkin tutumları) araştırılabilir.

Kaynakça

- Abbott, D. A., Sharma, S. ve Verma, S. (2004). The emotional environment of families experiencing chronic poverty in India. *Journal of Family and Economic Issues*, 25, 387-409. <https://doi.org/10.1023/B:JEEI.0000039947.60727.e9>
- Akfirat, S., Polat, F. Ç. ve Yetim, U. (2016). How the poor deal with their own poverty: A social psychological analysis from the social identity perspective. *Social Indicators Research*, 127, 413-433. <https://doi.org/10.1007/s11205-015-0953-2>
- Albayrak, B. ve Kutlu, Y. (2009). Ergenlerde öfke ifade tarzı ve ilişkili faktörler. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2, 57-69.
- Algoe, S. B. ve Haidt, J. (2009). Witnessing excellence in action: The 'other-praising' emotions of elevation, gratitude, and admiration. *The Journal of Positive Psychology*, 4, 105-127. <https://doi.org/10.1080/17439760802650519>
- Amato, P. R. ve Zuo, J. (1992). Rural poverty, urban poverty, and psychological well-being. *The Sociological Quarterly*, 33, 229-240. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1992.tb00373.x>
- Aneshensel, C. S. ve Sucoff, C. A. (1996). The neighborhood context of adolescent mental health. *Journal of Health and Social Behavior*, 37, 293-310. <https://doi.org/10.2307/2137258>
- Arnett, J. J. (1999). Adolescent storm and stress, reconsidered. *American Psychologist*, 54(5), 317-326. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.54.5.317>
- Ashburn-Nardo, L., Knowles, M. L. ve Monteith, M. J. (2003). Black Americans' implicit racial associations and their implications for intergroup judgment. *Social Cognition*, 21, 61-87. <https://doi.org/10.1521/soco.21.1.61.21192>
- Averill, J. R. (1983). Studies on anger and aggression: implications for theories of emotion. *American Psychologist*, 38, 1145-1160. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.38.11.1145>
- Aviles, A. M., Anderson, T. R. ve Davila, E. R. (2006). Child and adolescent social-emotional development within the context of school. *Child and Adolescent Mental Health*, 11, 32-39. <https://doi.org/10.1111/j.1475-3588.2005.00365.x>
- Baker, Ö. E., Özgünlük, S. B., Turan, N. ve Damışık, N. D. (2009). Ergenlerde görülen psikolojik belirtilerin yordayıcıları olarak ruminasyon ve öfke/öfke ifade tarzları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4, 45-53.
- Bayraktar, F. (2007). Olumlu ergen gelişiminde ebeveyn/akran ilişkilerinin önemi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 14, 157-166.
- Becker, B. E. ve Luthar, S. S. (2007). Peer-perceived admiration and social preference: Contextual correlates of positive peer regard among suburban and urban adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 17, 117-144. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2007.00514.x>
- Blakemore, S. J. ve Mills, K. L. (2014). Is adolescence a sensitive period for sociocultural processing? *Annual Review of Psychology*, 65, 187-207. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010213-115202>
- Blos, P. (1967). The second individuation process of adolescence. *The Psychoanalytic Study of the Child*, 22, 162-186. <https://doi.org/10.1080/00797308.1967.11822595>

- Brooks-Gunn, J. ve Duncan, G. J. (1997). The effects of poverty on children. *The Future of Children*, 7, 55-71. <https://doi.org/10.2307/1602387>
- Brooks-Gunn, J., Duncan, G. J. ve Maritato, N. (1997). Poor families, poor outcomes: The well-being of children and youth. J. Brooks-Gunn, ve G. J. Duncan (Ed.) içinde, *Consequences of growing up poor* (s. 1-17). New York: Russell Sage Foundation.
- Brooks-Gunn, J., Graber, J. A. ve Paikoff, R. L. (1994). Studying links between hormones and negative affect: Models and measures. *Journal of Research on Adolescence*, 4(4), 469-486.
- Brown, S. L. (2004). Family structure and child well-being: The significance of parental cohabitation. *Journal of Marriage and Family*, 66, 351-367. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2004.00025.x>
- Call, K. T., Riedel, A. A., Hein, K., McLoyd, V., Petersen, A. ve Kipke, M. (2002). Adolescent health and well-being in the twenty-first century: A global perspective. *Journal of Research on Adolescence*, 12, 69-98. <https://doi.org/10.1111/1532-7795.00025>
- Cohen-Charash, Y. (2009). Episodic envy. *Journal of Applied Social Psychology*, 39(9), 2128-2173.
- Conway, M., Di Fazio, R. ve Mayman, S. (1999). Judging others' emotions as a function of the others' status. *Social Psychology Quarterly*, 62, 291-305. <https://doi.org/10.2307/2695865>
- Cozzarelli, C., Tagler, M. J. ve Wilkinson, A. V. (2002). Do middle-class students perceive poor women and poor men differently? *Sex Roles*, 47, 519-529. <https://doi.org/10.1023/8200071>
- Crone, E. A. ve Dahl, R. E. (2012). Understanding adolescence as a period of social-affective engagement and goal flexibility. *Nature Reviews Neuroscience*, 13, 636-650. <https://doi.org/10.1038/nrn3313>
- Çivitci, N. (2010). Social comparison and shyness in adolescents. *Eurasian Journal of Educational Research*, 38, 90-107.
- Deffenbacher, J. L., Lynch, R. S., Oetting, E. R. ve Kemper, C. C. (1996). Anger reduction in early adolescents. *Journal of Counseling Psychology*, 43(2), 149-157. <https://doi.org/10.1037/0022-0167.43.2.149>
- Demir, T., Karacetin, G., Demir, D. E. ve Uysal, O. (2013). Prevalence and some psychosocial characteristics of social anxiety disorder in an urban population of Turkish children and adolescents. *European Psychiatry*, 28, 64-69. <https://doi.org/10.1016/j.eurpsy.2011.12.003>
- Diener, E., Wirtz, D., Biswas-Diener, R., Tov, W., Kim-Prieto, C., Choi, D. ve Oishi, S. (2009). New measures of well-being. *Social Indicators Research Series*, 39, 247-266. https://doi.org/10.1007/978-90-481-2354-4_12
- Diong, S. M. ve Bishop, G. D. (1999). Anger expression, coping styles, and well-being. *Journal of Health Psychology*, 4, 81-96. <https://doi.org/10.1177/135910539900400106>
- Drake, M. F. ve Ford, I. M. (1979). Adolescent clothing and adjustment. *Home Economics Research Journal*, 7, 283-291. <https://doi.org/10.1177/1077727X7900700502>
- Elliott, R. ve Leonard, C. (2004). Peer pressure and poverty: Exploring fashion brands and consumption symbolism among children of the 'British poor'. *Journal of Consumer Behaviour: An International Research Review*, 3, 347-359. <https://doi.org/10.1002/cb.147>

- Erdogan, B. (2002). Antecedents and consequences of justice perceptions in performance appraisals. *Human Resource Management Review*, 12, 555-578. [https://doi.org/10.1016/S1053-4822\(02\)00070-0](https://doi.org/10.1016/S1053-4822(02)00070-0)
- Feindler, E. L. ve Engel, E. C. (2011). Assessment and intervention for adolescents with anger and aggression difficulties in school settings. *Psychology in the Schools*, 48, 243-253. <https://doi.org/10.1002/pits.20550>
- Frijda, N. H. (1986). *The emotions*. Cambridge, England: Cambridge University Press
- Godfrey, E. B., Santos, C. E. ve Burson, E. (2019). For better or worse? System-justifying beliefs in sixth-grade predict trajectories of self-esteem and behavior across early adolescence. *Child Development*, 90, 180-195. <https://doi.org/10.1111/cdev.12854>
- Goldenberg, A., Saguy, T. ve Halperin, E. (2014). How group-based emotions are shaped by collective emotions: Evidence for emotional transfer and emotional burden. *Journal of Personality and Social Psychology*, 107, 581-599. <https://doi.org/10.1037/a0037462>
- Goudarzi, S., Pliskin, R., Jost, J. T. ve Knowles, E. D. (2020). Economic system justification predicts muted emotional responses to inequality. *Nature Communications*, 11, 1-9. <https://doi.org/10.1038/s41467-019-14193-z>
- Göregenli, M. ve Teközel, M. (2006). *Üniversite öğrencileri ve yetişkin örnekleminde AB'ye giriş konusundaki tutumlar ve değerlerin araştırılması*. Ege Üniversitesi Projesi, İzmir, 2002/EdB/003.
- Grimm, P. (2010). *Social Desirability Bias*. *Wiley International Encyclopedia of Marketing*. <https://doi.org/10.1002/9781444316568.wiem02057>
- Gross, J. J. (1998). Antecedent-and response-focused emotion regulation: Divergent consequences for experience, expression, and physiology. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74, 224-237.
- Hailey, S. E. ve Olson, K. R. (2013). A social psychologist's guide to the development of racial attitudes. *Social and Personality Psychology Compass*, 7, 457-469. <https://doi.org/10.1111/spc3.12038>
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin B. J. ve Anderson, R. E. (2014). *Exploratory Factor Analysis*. In *Multivariate data analysis* (7. basım.) (89-151). USA: Pearson Education Limited.
- Halperin, E., Russell, A. G., Dweck, C. S., ve Gross, J. J. (2011). Anger, hatred, and the quest for peace: Anger can be constructive in the absence of hatred. *Journal of Conflict Resolution*, 55, 274-291. <https://doi.org/10.1177/0022002710383670>
- Harding, J. F. ve Sibley, C. G. (2013). The palliative function of system justification: Concurrent benefits versus longer-term costs to wellbeing. *Social Indicators Research*, 113, 401-418. <https://doi.org/10.1007/s11205-012-0101-1>
- Harker, K. (2001). Immigrant generation, assimilation, and adolescent psychological well-being. *Social Forces*, 79, 969-1004. <https://doi.org/10.1353/sof.2001.0010>
- Harris, K. M. ve Marmer, J. K. (1996). Poverty, paternal involvement, and adolescent well-being. *Journal of Family Issues*, 17, 614-640. <https://doi.org/10.1177/019251396017005003>
- Henrich, J. ve Gil-White, F. J. (2001). The evolution of prestige: Freely conferred deference as a mechanism for enhancing the benefits of cultural transmission. *Evolution and Human Behavior*, 22, 165-196. [https://doi.org/10.1016/S1090-5138\(00\)00071-4](https://doi.org/10.1016/S1090-5138(00)00071-4)

- Henry, P. J. ve Saul, A. (2006). The development of system justification in the developing world. *Social Justice Research*, 19, 365-378. <https://doi.org/10.1007/s11211-006-0012-x>
- Immordino-Yang, M. H., McColl, A., Damasio, H. ve Damasio, A. (2009). Neural correlates of admiration and compassion. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 106, 8021-8026. <https://doi.org/10.1073/pnas.0810363106>
- Irons, C. ve Gilbert, P. (2005). Evolved mechanisms in adolescent anxiety and depression symptoms: The role of the attachment and social rank systems. *Journal of Adolescence*, 28, 325-341. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2004.07.004>
- John, O. P. ve Gross, J. J. (2004). Healthy and unhealthy emotion regulation: Personality processes, individual differences, and life span development. *Journal of personality*, 72, 1301-1334.
- Jost, J.T. (2020). *A theory of system justification*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Jost, J. T. ve Burgess, D. (2000). Attitudinal ambivalence and the conflict between group and system justification motives in low status groups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26, 293-305. <https://doi.org/10.1177/0146167200265003>
- Jost, J. T., Burgess, D. ve Mosso, C. O. (2001). Conflicts of legitimation among self, group, and system. In J. Jost, ve B. Major (Eds.), *The psychology of legitimacy: Emerging perspectives on ideology, justice, and intergroup relations* (ss. 363-390). New York: Cambridge University Press.
- Jost, J. T., Chaikalis-Petritsis, V., Abrams, D., Sidanius, J., Van Der Toorn, J. ve Bratt, C. (2012). Why men (and women) do and don't rebel: Effects of system justification on willingness to protest. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 38, 197-208. <https://doi.org/10.1177/0146167211422544>
- Jost, J. T ve Hunyady, O. (2003). The psychology of system justification and the palliative function of ideology. *European Review of Social Psychology*, 13, 111-153. <https://doi.org/10.1080/10463280240000046>.
- Jost, J. T. ve Hunyady, O. (2005). Antecedents and consequences of system-justifying ideologies. *Current Directions in Psychological Science*, 14, 260-265. <https://doi.org/10.1111/j.0963-7214.2005.00377.x>
- Jost, J. T., Pelham, B. W., Sheldon, O. ve Ni Sullivan, B. (2003). Social inequality and the reduction of ideological dissonance on behalf of the system: Evidence of enhanced system justification among the disadvantaged. *European Journal of Social Psychology*, 33, 13-36. <https://doi.org/10.1002/ejsp.127>
- Jost, J. T., ve Thompson, E. P. (2000). Group-based dominance and opposition to equality as independent predictors of self-esteem, ethnocentrism, and social policy attitudes among African Americans and European Americans. *Journal of Experimental Social Psychology*, 36, 209-232. <https://doi.org/10.1006/jesp.1999.1403>
- Kamans, E., van Zomeren, M., Gordijn, E. ve Postmes, T. (2014). Communicating the right emotion makes violence seem less wrong: Power-congruent emotions lead outsiders to legitimize violence of powerless and powerful groups in intractable conflict. *Group Processes and Intergroup Relations*, 17, 286-305. <https://doi.org/10.1177/1368430213502562>
- Karakaş, S. (2012, Şubat 16). *Prof. Dr. Sirel Karakaş psikoloji sözlüğü*. <https://www.psikolojisozlugu.com/>

- Keltner, D. ve Haidt, J. (1999). Social functions of emotions at four levels of analysis. *Cognition and Emotion*, 13, 505-521. <https://doi.org/10.1080/026999399379168>
- Keyes, C. L., Shmotkin, D. ve Ryff, C. D. (2002). Optimizing well-being: the empirical encounter of two traditions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 1007-1022. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.82.6.1007>
- Kluegel, J. R. ve Smith, E. R. (1986). *Beliefs about inequality: Americans' views of what is and what ought to be*. Hawthorne, NY: Aldine de Gruyter.
- Krawitz, R., ve Watson, C. (1997). Gender, race, and poverty: Bringing the sociopolitical into psychotherapy. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 31, 474-479. <https://doi.org/10.3109/00048679709065067>
- Larson, R., Csikszentmihalyi, M. ve Graef, R. (1980). Mood variability and the psychosocial adjustment of adolescents. *Journal of Youth and Adolescence*, 9, 469-490. <https://doi.org/10.1007/BF02089885>
- Larson, R. ve Lampman-Petratis, C. (1989). Daily emotional states as reported by children and adolescents. *Child Development*, 60, 1250-1260. <https://doi.org/10.2307/1130798>
- Larson, R. ve Richards, M. H. (1991). Daily companionship in late childhood and early adolescence: Changing developmental contexts. *Child Development*, 62, 284-300. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1991.tb01531.x>
- Larson, R. W., Richards, M. H., Moneta, G., Holmbeck, G., ve Duckett, E. (1996). Changes in adolescents' daily interactions with their families from ages 10 to 18: Disengagement and transformation. *Developmental Psychology*, 32, 744-754. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.32.4.744>
- Leary, M. R., Twenge, J. M. ve Quinlivan, E. (2006). Interpersonal rejection as a determinant of anger and aggression. *Personality and Social Psychology Review*, 10(2), 111-132. https://doi.org/10.1207/s15327957pspr1002_2
- Lemieux, A. F. ve Pratto, F. (2003). Poverty and prejudice. In S. C. Carr, ve T. S. Sloan (Eds.), *Poverty and psychology: From global perspective to local practice* (ss. 147-161). Boston: Springer, MA.
- Maan Diong, S., Bishop, G. D., Enkelmann, H. C., Tong, E. M., Why, Y. P., Ang, J. C. ve Khader, M. (2005). Anger, stress, coping, social support, and health: Modelling the relationships. *Psychology and Health*, 20, 467-495. <https://doi.org/10.1080/0887044040512331333960>
- Mackie, D. M., Devos, T. ve Smith, E. R. (2000). Intergroup emotions: explaining offensive action tendencies in an intergroup context. *Journal of personality and social psychology*, 79(4), 602-616. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.79.4.602>
- Mackie, D. M., Smith, E. R., ve Ray, D. G. (2008). Intergroup emotions and intergroup relations. *Social and Personality Psychology Compass*, 2, 1866-1880. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.79.4.602>
- Malovicki Yaffe, N., Solak, N., Halperin, E. ve Saguy, T. (2018). "Poor is pious": Distinctiveness threat increases glorification of poverty among the poor. *European Journal of Social Psychology*, 48, 460-471. <https://doi.org/10.1002/ejsp.2342>
- McAdam, E. K. (1986). Cognitive behaviour therapy and its application with adolescents. *Journal of Adolescence*, 9, 1-15. [https://doi.org/10.1016/S0140-1971\(86\)80024-0](https://doi.org/10.1016/S0140-1971(86)80024-0)
- McLoyd, V. C. (1998). Socioeconomic disadvantage and child development. *American Psychologist*, 53, 185-204. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.53.2.185>

- Medinnus, G. R. (1965). Adolescents' self-acceptance and perceptions of their parents. *Journal of Consulting Psychology*, 29, 150-154. <https://doi.org/10.1037/h0021862>
- Mikula, G., Scherer, K. R. ve Athenstaedt, U. (1998). The role of injustice in the elicitation of differential emotional reactions. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 24, 769-783. <https://doi.org/10.1177/0146167298247009>
- Moore, K. A., Gleib, D. A., Driscoll, A. K., Zaslow, M. J. ve Redd, Z. (2002). Poverty and welfare patterns: Implications for children. *Journal of Social Policy*, 31, 207-227. <https://doi.org/10.1017/S0047279401006602>
- Murali, V. ve Oyebode, F. (2004). Poverty, social inequality, and mental health. *Advances in Psychiatric Treatment*, 10, 216-224. <https://doi.org/10.1192/apt.10.3.216>
- Nadeem, E., Lange, J. M., Edge, D., Fongwa, M., Belin, T. ve Miranda, J. (2007). Does stigma keep poor young immigrant and US-born black and Latina women from seeking mental health care? *Psychiatric Services*, 58, 1547-1554. <https://doi.org/10.1176/ps.2007.58.12.1547>
- Napier, J. L., Bettinsoli, M. L. ve Suppes, A. (2020). The palliative function of system-justifying ideologies. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 34, 129-134. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2020.03.002>
- Napier, J. L. ve Jost, J. T. (2008). Why are conservatives happier than liberals? *Psychological Science*, 19, 565-572. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.2008.02124.x>
- Oldehinkel, A. J., Rosmalen, J. G. M., Veenstra, R., Dijkstra, J. K. ve Ormel, J. (2007). Being admired or being liked: Classroom social status and depressive problems in early adolescent girls and boys. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 35, 417-427. <https://doi.org/10.1007/s10802-007-9100-0>
- Onu, D., Kessler, T. ve Smith, J. R. (2016). Admiration: A conceptual review. *Emotion Review*, 8, 218-230. <https://doi.org/10.1177/1754073915610438>
- Onu, D., Smith, J. R. ve Kessler, T. (2015). Intergroup emulation: An improvement strategy for lower status groups. *Group Processes and Intergroup Relations*, 18, 210-224. <https://doi.org/10.1177/1368430214556698>
- Pliskin, R., Ruhrman, A., & Halperin, E. (2020). Proposing a multi-dimensional, context-sensitive approach to the study of ideological (a) symmetry in emotion. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 34, 75-80. <https://doi.org/10.1016/j.cobeha.2020.01.005>
- Pollard, E. L. ve Lee, P. D. (2003). Child well-being: A systematic review of the literature. *Social Indicators Research*, 61, 59-78. <https://doi.org/10.1023/A:1021284215801>
- Rankin, L. E., Jost, J. T. ve Wakslak, C. J. (2009). System justification and the meaning of life: Are the existential benefits of ideology distributed unequally across racial groups? *Social Justice Research*, 22, 312-333. <https://doi.org/10.1007/s11211-009-0100-9>
- Resnick, M. D. (2000). Protective factors, resiliency, and healthy youth development. *Adolescent medicine: State of the Art Reviews*, 11, 157-164.
- Roman, N. V., Davids, E. L., Moyo, A., Schilder, L., Lacante, M. ve Lens, W. (2015). Parenting styles and psychological needs influences on adolescent life goals and aspirations in a South African setting. *Journal of Psychology in Africa*, 25, 305-312. <https://doi.org/10.1080/14330237.2015.1078087>

- Romeo, R. D. ve McEwen, B. S. (2006). Stress and the adolescent brain. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1094, 202-214. <https://doi.org/10.1196/annals.1376.022>
- Ross, C. E. (2000). Neighborhood disadvantage and adult depression. *Journal of Health and Social Behavior* (41)2, 177-187. <https://doi.org/10.2307/2676304>
- Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57, 1069-1081. <https://doi.org/10.1037/0022-3514/57/4/75>
- Santiago, C. D., Kaltman, S. ve Miranda, J. (2013). Poverty and mental health: How do low-income adults and children fare in psychotherapy? *Journal of Clinical Psychology*, 69, 115-126. <https://doi.org/10.1002/jclp.21951>
- Schieman, S. (2003). Socioeconomic status and the frequency of anger across the life course. *Sociological Perspectives*, 46, 207-222. <https://doi.org/10.1525/sop.2003.46.2.207>
- Schindler, I. (2014). Relations of admiration and adoration with other emotions and well-being. *Psychology of Well-being*, 4(14), 1-23. <https://doi.org/10.1186/s13612-014-0014-7>
- Schindler, I., Zink, V., Windrich, J. ve Menninghaus, W. (2013). Admiration and adoration: Their different ways of showing and shaping who we are. *Cognition and Emotion*, 27, 85-118. <https://doi.org/10.1080/02699931.2012.698253>
- Segrin, C. ve Taylor, M. (2007). Positive interpersonal relationships mediate the association between social skills and psychological well-being. *Personality and Individual Differences*, 43(4), 637-646. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2007.01.017>
- Sen, A. (2008). Violence, identity, and poverty. *Journal of Peace Research*, 45, 5-15. <https://doi.org/10.1177/0022343307084920>
- Shek, D. T. (1998). A longitudinal study of the relations between parent-adolescent conflict and adolescent psychological well-being. *The Journal of Genetic Psychology*, 159, 53-67. <https://doi.org/10.1080/00221329809596134>
- Silk, J. S., Steinberg, L. ve Morris, A. S. (2003). Adolescents' emotion regulation in daily life: Links to depressive symptoms and problem behavior. *Child Development*, 74, 1869-1880. <https://doi.org/10.1046/j.1467-8624.2003.00643.x>
- Smith, L. (2005). Psychotherapy, classism, and the poor: Conspicuous by their absence. *American Psychologist*, 60, 687-696. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.60.7.687>
- Smith, E. R., Seger, C. R. ve Mackie, D. M. (2007). Can emotions be truly group level? Evidence regarding four conceptual criteria. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93, 431-446.
- Snowden, L. R. ve Thomas, K. (2000). Medicaid and African American outpatient mental health treatment. *Mental Health Services Research*, 2, 115-120. <https://doi.org/10.1023/A:1010161222515>
- Snyder, C. R. (1995). Conceptualizing, measuring, and nurturing hope. *Journal of Counseling and Development*, 73, 355-360. <https://doi.org/10.1002/j.1556-6676.1995.tb01764.x>
- Solak, N. (2008). *Yoksulluğun ve yoksullara ilişkin değerlendirmelerin sistemin meşrulaştırılması kuramından hareketle incelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

- Solak, N., Jost, J. T., Sümer, N. ve Clore, G. L. (2012). Rage against the machine: The case for system-level emotions. *Social and Personality Psychology Compass*, 6, 674-690. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9004.2012.00456.x>
- Spear, L. P. (2000). The adolescent brain and age-related behavioral manifestations. *Neuroscience and Biobehavioral Reviews*, 24, 417-463. [https://doi.org/10.1016/S0149-7634\(00\)00014-2](https://doi.org/10.1016/S0149-7634(00)00014-2)
- Stapley, J., ve Haviland, J. M. (1989). Beyond depression: Gender differences in normal adolescents' emotional experiences. *Sex Roles*, 20, 295-308. <https://doi.org/10.1007/BF00287726>
- Steinberg, L. (2005). Cognitive and affective development in adolescence. *Trends in Cognitive Sciences*, 9, 69-74. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2004.12.005>
- Sweetman, J., Spears, R., Livingstone, A. G. ve Manstead, A. S. (2013). Admiration regulates social hierarchy: Antecedents, dispositions, and effects on intergroup behavior. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49, 534-542. <https://doi.org/10.1016/j.jesp.2012.10.007>
- Tamir, M. (2016). Why do people regulate their emotions? A taxonomy of motives in emotion regulation. *Personality and Social Psychology Review*, 20, 199-222. <https://doi.org/10.1177/1088868315586325>
- Tamir, M., Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Riediger, M., Torres, C., Scollon, C., Dzokoto, V., Zhou, X. ve Vishkin, A. (2016). Desired emotions across cultures: A value-based account. *Journal of Personality and Social Psychology*, 111, 67-82. <https://doi.org/10.1037/pspp0000072>
- Taylor, R. D., ve Roberts, D. (1995). Kinship support and maternal and adolescent well-being in economically disadvantaged African-American families. *Child Development*, 66, 1585-1597. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1995.tb00953.x>
- Telef, B. B. (2013). Psikolojik iyi oluş ölçeği: Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(28-3), 374-384.
- Türkiye Sendikaları Konfederasyonu. (2017). *Haziran 2017 Açlık ve Yoksulluk Sınırı*. <http://www.turkis.org.tr/dosya/67CwuseoyCn9.pdf>
- Valle, M. F., Huebner, E. S. ve Suldo, S. M. (2006). An analysis of hope as a psychological strength. *Journal of School Psychology*, 44(5), 393-406. <https://doi.org/10.1016/j.jsp.2006.03.005>
- Van de Ven, N. (2017). Envy and admiration: Emotion and motivation following upward social comparison. *Cognition and Emotion*, 31, 193-200. <https://doi.org/10.1080/02699931.2015.1087972>
- Van de Ven, N., Zeelenberg, M. ve Pieters, R. (2011). Why envy outperforms admiration. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37, 784-795. <https://doi.org/10.1177/0146167211400421>
- Van der Toorn, J., Jost, J. T. ve Loffredo, B. (2017). Conservative ideological shift among adolescents in response to system threat. *Zeitschrift für Psychologie*, 225(4), 357-362. <https://doi.org/10.1027/2151-2604/a000299>
- Van Zomeren, M., Spears, R., Fischer, A. H. ve Leach, C. W. (2004). Put your money where your mouth is! Explaining collective action tendencies through group-based anger and group efficacy. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87, 649-664. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.87.5.649>
- Vargas-Salfate, S., Paez, D., Khan, S. S., Liu, J. H., & Gil de Zúñiga, H. (2018). System justification enhances well-being: A longitudinal analysis of the palliative function of system justification in

- 18 countries. *British Journal of Social Psychology*, 57, 567-590. <https://doi.org/10.1111/bjso.12254>
- von Salisch, M. ve Vogelgesang, J. (2005). Anger regulation among friends: Assessment and development from childhood to adolescence. *Journal of Social and Personal Relationships*, 22, 837-855. <https://doi.org/10.1177/0265407505058702>
- Wadsworth, M. E. ve Berger, L. E. (2006). Adolescents coping with poverty-related family stress: Prospective predictors of coping and psychological symptoms. *Journal of Youth and Adolescence*, 35, 54-67. <https://doi.org/10.1007/s10964-005-9022-5>
- Walker, R., Kyomuhendo, G. B., Chase, E., Choudhry, S., Gubrium, E. K., Nicola, J., Lodemel, I., Mathew, L., Mwiine, A., Pellisery, S. ve Ming, Y. (2013). Poverty in global perspective: Is shame a common denominator? *Journal of Social Policy*, 42, 215-233. <https://doi.org/10.1017/S0047279412000979>
- Yaldız, A. H., Solak, N. ve İkizer, G. (2021). Negative emotions in siblings of individuals with developmental disabilities: The roles of early maladaptive schemas and system justification. *Research in Developmental Disabilities*, 117, 104046. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2021.104046>
- Yeager, D. S. (2017). Social and emotional learning programs for adolescents. *The Future of Children*, 73-94. <https://doi.org/10.2307/44219022>
- Yoshikawa, H., Aber, J. L. ve Beardslee, W. R. (2012). The effects of poverty on the mental, emotional, and behavioral health of children and youth: Implications for prevention. *American Psychologist*, 67, 272. <https://doi.org/10.1037/a0028015>

Yazar Notu

Bu makale, ilk yazarın yüksek lisans tezinden üretilmiş olup makaleye yeni analiz ve yorumlar eklenmiştir.

Psychological Well-being in Adolescents with Lower SES: The Roles of System Justifying Beliefs, Anger, and Admiration

Summary

Previous studies have demonstrated that lower socio-economic status (SES) was associated with worse psychological well-being (Pollard & Lee, 2003). At the same time, most of these studies focused on well-being of adults with lower SES (e.g., Ross, 2000), and little is known about well-being of adolescents coming from lower SES families. Even research focusing on the psychological well-being of adolescents has primarily examined the role of characteristics of parents and family structure (e.g., Harris & Marmer, 1996), and less the role of beliefs about economic inequality and emotions. However, since poverty occurs in a context of social relations embedded in power inequalities in society (Lemieux & Pratto, 2003), it is also important to investigate whether psychological well-being of adolescents with lower SES is associated with how they perceive economic inequality and what emotions they feel associated with the affluent peers. In the current study, we focused on the well-being of the adolescents coming from lower SES families, with a particular emphasis on the roles of emotions and system justification, which taps individuals' tendency to legitimize the existing social, political, and economic arrangements (Jost, 2020).

People's system justification tendencies shape their emotional experiences. System justification has a palliative function (Jost & Hunyady, 2003). Endorsement of system justifying beliefs increases subjective well-being, positive affect and reduces negative emotions, moral outrage, anger, and frustration (Goudarzi, Pliskin, Jost, & Knowles, 2020; Napier, Bettinsoli, & Suppes, 2020; Rankin, Jost, & Wakslak, 2009; Vargas-Salfate, Paez, Khan, Liu, & Gil de Zúñiga, 2018; Wakslak et al., 2007).

Regarding emotions, we narrowed our attention to anger and admiration, which are particularly relevant emotions in the current study context. Both anger and admiration are frequently experienced emotions among adolescents (Stapley & Haviland, 1989; Yeager, 2017). These two emotions are more likely to be experienced in the contexts where status hierarchies exist (Keltner & Haidt, 2003; Schieman, 2003). Moreover, both emotions have implications for social change (vs. social stability) (Jost et al., 2012; Onu et al., 2015). In particular, although anger experienced by disadvantaged groups can facilitate social change (Jost et al., 2012), admiration experienced by low disadvantaged groups can bolster social stability (Sweetman et al., 2013).

In the current study, we argued that anger and admiration associated with wealthy peers would mediate the association between economic system justification and well-being

among low SES adolescents. Specifically, we expected that individuals high in system justification would be less likely to experience anger and more likely to experience admiration regarding wealthy peers. We argued that these emotions, in turn, would be associated with lower well-being. We tested our hypotheses in sample of 182 high school students from Turkey. To measure SES, we used family income and subjective SES. In one correlational study, high school students filled out the 5-point Likert type questionnaires in classroom settings. We measured economic system justification, emotions, and well-being.

Psychological well-being was measured via Diener et al.'s (2009) 8-item Psychological Well-being Scale. Economic system justification was assessed via 14 items. Of these items, 8 items were drawn from Economic System Justification Scale (Jost & Thompson, 2000), and 6 items were written by the researchers of the current study (e.g., "In general, I think the income differences in our society are fair"). We measured anger regarding wealthy peers with 32 items written by the researchers of the current study. Participants were asked to think of their peers who have better economic conditions and indicate to what extent they feel anger (e.g., "When I think of my peers whose financial situation is better than me, I feel anger because they spend money easily than mine."). Although the same 32-items were used to measure admiration, we changed the word anger with the word admiration in the admiration scale (e.g., "When I think of my peers, whose financial situation is better than mine, I feel admiration because they spend money easily than me."). Both anger and admiration scales have the following six subscales: material consumption opportunities, family factors, future opportunities and power, perceptions about competence and physical attractiveness, interpersonal relationships, and education opportunities. Both total and subscale scores of emotion scales were used to test the study hypotheses.

Results demonstrated that well-being was negatively related to anger total score and admiration total score, as expected. In terms of the anger subscale, only material consumption opportunities, perceptions about competence and physical attractiveness, and interpersonal relationships were significantly related to well-being. Besides, in line with our expectations, the total anger score mediated the link between economic system justification and well-being. Among anger subscales, only material consumption opportunities mediated the link between system justification and well-being. However, contrary to our expectations, economic system justification was not significantly related to neither the total admiration score nor the admiration subscales. Overall, results indicated the importance of considering the role of system justification and emotions about wealthy peers in understanding well-being in adolescents with lower SES.

EKLER**Ek 1. EKONOMİK SİSTEMİ MEŞRULAŞTIRMA ÖLÇEĞİ**

Aşağıda çeşitli ifadeler yer almaktadır. Lütfen her bir ifadeyi dikkatle okuyunuz. Lütfen her madde için size en uygun olan puanı maddelerin yanına (x) koyarak işaretleyiniz.

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz katılıyorum biraz katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
1. Toplumdaki zenginlik farklarından doğa kanunları sorumludur.	1	2	3	4	5
2. Ekonomik sistemin adil olmadığını düşünmek için birçok neden vardır.	1	2	3	4	5
3. Toplumda sosyal farklılıkların olması doğaldır. Doğada da durum böyle işler.	1	2	3	4	5
4. Ekonomik pozisyonlar insanların başarılarının adil yansımalarıdır.	1	2	3	4	5
5. Eğer insanlar eşitliği sağlamak için ekonomik sistemi değiştirmek isteselerdi bunu yapabilirlerdi.	1	2	3	4	5
6. Kaynakların (örn., para, iş vb.) eşit dağılımı doğaya aykırıdır.	1	2	3	4	5
7. Aşırı zenginliği ve aşırı yoksulluğu aynı anda üreten bir ekonomik sisteme sahip olmak adil değildir.	1	2	3	4	5
8. Gelirleri daha eşit dağıtmaya çalışmanın anlamı yoktur.	1	2	3	4	5
9. Toplumumuzdaki ekonomik düzen adildir.	1	2	3	4	5
10. Kişinin ekonomik durumu onun başarısının adil bir sonucudur.	1	2	3	4	5
11. Genel olarak, toplumumuzdaki gelir farklılıklarının adil olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5
12. Genel olarak, toplumumuzda herkes zenginlik ve refahta eşit fırsata sahiptir.	1	2	3	4	5
13. Bazı insanların yoksulluk içinde yaşarken diğerlerinin zenginlik içinde yaşamalarının adil olmadığını düşünüyorum.	1	2	3	4	5
14. Yeterli çaba sarf ederlerse, yoksul insanlar zengin olabilirler.	1	2	3	4	5

Not: Bu ölçekte 1-8 arası maddeler ölçeğin orijinal maddeleri olup 9-14 arası maddeler bu makalenin yazarları tarafından yazılmıştır.

Ek 2. ÖFKE VE ÖFKENİN ALT BOYUTLARI ÖLÇEĞİ

Bireyler çeşitli duygular hissedebilirler. Bu duygulardan biri de öfkedir. Şu anda **maddi durumu sizden iyi olan yaşitlarınızı** düşünmeniz istenmektedir. **Maddi durumu sizden iyi olan yaşitlarınızı düşündüğünüzde** ne kadar öfke hissettiğinizi lütfen belirtiniz. Lütfen her madde için size en uygun olan puanı maddelerin yanına (x) koyarak işaretleyiniz.

MADDİ DURUMU BENDEN İYİ OLAN YAŞITLARIM

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz katılıyorum biraz katılmıyorum	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
<u>Maddi Tüketim İmkânları</u>					
1. Maddi imkânları ve fırsatları daha iyi olduğu için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
2. Daha güzel giyindikleri için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
3. Evleri daha güzel/konforlu olduğu için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
4. Ev(leri) / araba(ları) / yazlık(ları) olduğu için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
5. Daha şık / güzel kafe, restoranlara gidebildikleri için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
6. İyi semtlerde oturdukları için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
7. Rahat para harcadıkları için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
8. Beğendikleri şeyleri alabildikleri için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
9. Hobileri ile ilgili özel ders alabildikleri için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
10. Hayatları kolay olduğu için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
11. Yokluk bilmedikleri için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
<u>Ailesel Etkenler</u>					
1. Daha iyi anne-babaları olduğu için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
2. Anne ve babaları onlara her konuda destek olduğu için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5

3. Anne, babası ve kardeşleri daha güzel/yakışıklı olduğu için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
4. Anne-babalarının mesleği daha iyi olduğu için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
5. Anneleri ve babaları onlarla daha çok ilgilendikleri için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
6. Ailelerinin imkânları ve fırsatları daha iyi olduğu için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
<u>Geleceğe Yönelik İmkânlar ve Güç</u>					
1. Daha iyi mesleki imkânlarla sahip oldukları için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
2. Gelecekleri parlak olduğu için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
3. İleride liderlik ve yöneticilik pozisyonlarına daha kolay gelebilecekleri için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
4. Daha kolay bir yerlere geldikleri için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
5. Lafı dinlendikleri için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
6. Günlük hayatta daha fazla güce ve prestije sahip oldukları için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
<u>Yetkinlik ve Fiziksel Çekicilik</u>					
1. Daha zeki oldukları için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
2. Derslerinde daha başarılı oldukları için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
3. Daha güzel / yakışıklı oldukları için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
<u>Kişilerarası İlişkiler</u>					
1. Karşı cins onlardan daha çok hoşlandığı için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
2. Herkes tarafından sevildikleri için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
3. Daha çok arkadaşları olduğu için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
4. Öğretmenler onları daha çok sevdiği için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
<u>Eğitim Fırsatları</u>					
1. Daha iyi okullara gittikleri için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5

2. Daha çok eğitim fırsatlarına sahip oldukları için bende öfke uyandırır.	1	2	3	4	5
--	---	---	---	---	---

Ek 3. HAYRANLIK VE HAYRANLIĞIN ALT BOYUTLARI ÖLÇEĞİ

Bireyler çeşitli duygular hissedebilirler. Bu duygulardan biri de hayranlıktır. Şu anda **maddi durumu sizden iyi olan yaşitlarınızı** düşünmeniz istenmektedir. **Maddi durumu sizden iyi olan yaşitlarınızı düşündüğünüzde** ne kadar hayranlık hissettiğinizi lütfen belirtiniz. Lütfen her madde için size en uygun olan puanı maddelerin yanına (x) koyarak işaretleyiniz

MADDİ DURUMU BENDEN İYİ OLAN YAŞITLARIM

	Hiç katılmıyorum	Katılmıyorum	Biraz katılmıyorum biraz katılıyorum	Katılıyorum	Tamamen katılıyorum
<u>Maddi Tüketim İmkânları</u>					
1. Maddi imkânları ve fırsatları daha iyi olduğu için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
2. Daha güzel giyindikleri için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
3. Evleri daha güzel/konforlu olduğu için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
4. Ev(leri) / araba(ları) / yazlık(ları) olduğu için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
5. Daha şık / güzel kafe, restoranlara gidebildikleri için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
6. İyi semtlerde oturdukları için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
7. Rahat para harcadıkları için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
8. Beğendikleri şeyleri alabildikleri için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
9. Hobileri ile ilgili özel ders alabildikleri için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
10. Hayatları kolay olduğu için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
11. Yokluk bilmedikleri için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
<u>Ailesel Etkenler</u>					
1. Daha iyi anne-babaları olduğu için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
2. Anne ve babaları onlara her konuda destek olduğu için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5

3. Anne, babası ve kardeşleri daha güzel/yakışıklı olduğu için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
4. Anne-babalarının mesleği daha iyi olduğu için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
5. Anneleri ve babaları onlarla daha çok ilgilendikleri için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
6. Ailelerinin imkânları ve fırsatları daha iyi olduğu için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
<u>Geleceğe Yönelik İmkânlar ve Güç</u>					
1. Daha iyi mesleki imkânlarla sahip oldukları için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
2. Gelecekleri parlak olduğu için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
3. İleride liderlik ve yöneticilik pozisyonlarına daha kolay gelebilecekleri için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
4. Daha kolay bir yerlere geldikleri için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
5. Lafı dinlendikleri için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
6. Günlük hayatta daha fazla güce ve prestije sahip oldukları için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
<u>Yetkinlik ve Fiziksel Çekicilik</u>					
1. Daha zeki oldukları için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
2. Derslerinde daha başarılı oldukları için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
3. Daha güzel / yakışıklı oldukları için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
<u>Kişilerarası İlişkiler</u>					
1. Karşı cins onlardan daha çok hoşlandığı için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
2. Herkes tarafından sevildikleri için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
3. Daha çok arkadaşları olduğu için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
4. Öğretmenler onları daha çok sevdiği için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
<u>Eğitim Fırsatları</u>					
1. Daha iyi okullara gittikleri için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5

2. Daha çok eğitim fırsatlarına sahip oldukları için bende hayranlık uyandırır.	1	2	3	4	5
---	---	---	---	---	---